

A
VAIDIKĀ KOSĀ,
OR
GLOSSARY OF VEDIC WORDS

BY
BHĀSKARARĀYA
WITH THE
VEDIC NIGHANTU AND FOUR APPENDICES

CONTAINING
FOR EASY AND READY REFERENCE
Sanskrit, Marāthī and English Alphabetical Indices

—♦♦♦—
EDITED BY

NĀRAYĀNA BĀLAKRISHNA GODABOLE

AND

VIS'VANĀTHA ALIAS BĀPŪ S'ĀSTRĪ JOS'Ī

OF NASIK

—♦♦♦—
PRINTED AND PUBLISHED

BY

THE PROPRIETOR

OF

THE NIRNAYA-SĀGARA PRESS

Bombay

1888

Price 5 Annas

Registered under the Government of India Act XXV of 1952

(All the rights are reserved by the publisher)

श्रीमद्भारतस्युपाख्यभास्कररायटीक्षितेन
विरचितो

वैदिककोशः ।

वैदिकनिघण्टुना गीर्वाणमहाराष्ट्राङ्गलभापासु
विरचितेन सूचीचतुष्टयेण सहितः ।

रा. रा. नारायण वालकृष्ण गोडवोले इत्यनेन

जनस्थाननिवासिना थापू इत्यपरनामभृता

बै. रा. रा. विश्वनाथशास्त्री जोशी इत्यनेन च
सभूय ससृष्ट ।

स च

शाके १८१० बत्सरे

मुद्रय्यां

निर्णयमागसायमुद्रायन्त्रालयाधिपेन मुद्रित ।

मूल्य ८ भाणकाः ।

INTRODUCTION.

WITHOUT much preface we would place before the general public and the Sanskrit student and scholar in particular the following pages which are in our opinion calculated to be of some though not perhaps very great use to them. The plan and the arrangement adopted will, we hope, speak for themselves. This much for us as joint workers or colleagues.

It would not be, I think, out of place if I offer to the readers a short account of the author, the materials on which the present edition of the Kos'a is based, and the occasion which induced us (I mean myself and Bāpū S'āstri) to offer this glossary to the public. Ever since I became acquainted with Rīksambhitā (and this was in 1876 when I thought of presenting myself at the M. A. Examination, but the thought, I must say, melted away owing to certain domestic misfortunes) it had struck me as it must have struck many others that a Vedic Vocabulary or Glossary and a Vedic Grammar were great *desiderata*. These have been long felt. My attention was first drawn to the Vedic Nighantu, one of the Upaṅgathas of the Rīgveda, in 1876. I read and studied it and thought of publishing it. But before, I said to myself, I took up the publication I must think if it would be useful to the Sanskrit student and the scholar in its present form. I therefore thought and thought over the matter and did not come to the conclusion that I should publish it in its existing form until at last in May 1887 a friend and relation of mine one Mr. Chintāman Balwant Soman brought to me here a well-written manuscript bearing the name वैदिककोश. It covers pp. 1-20 in the

present edition. Mr. Soman placed the manuscript at my disposal and said that he discovered it in a satchel or Vesh-tana of an uncle of his and that I might use it if I thought it worth anything. I took it in hand and the old thought of publishing the Nighantu crossed my mind as I began to read it. It gave a definiteness to my plan and I began to work at the manuscript in right earnest with the assistance of Mr. Vis'vanātha alias Bāpū S'āstri Jos'i of Nāsik, a young promising man, into student of the Sanskrit Pāthas'ālā there. Mr. Vis'vanātha has been with me for the last two years. He has been assisting me in my edition of the Mricchhakatika which I have undertaken for the Bombay Sanskrit Series and which owing to unforeseen and uncontrollable difficulties I have not yet been able to finish but which I hope now soon to bring out. The assistance rendered by Mr. Vis'vanātha is incalculable and invaluable. In fact, he has done everything connected with this edition. I only exercised a sort of general supervision and gave him directions in his work. I would therefore be content with taking to myself the credit, if any, of directing him. The alphabetical indices are his work, and these will, it is hoped, be useful to the student. The manuscript of this vocabulary or glossary as I have termed it (in verse after the much famed and known Kōśa of Amarsimha) has been carefully collated with the Nighantu and is corrected after consulting a very good Vaidika or Veda-reciter who was made to recite and see the proofs. This was Mr. Anant Bhatta Phadake to whom my acknowledgements are due. My acknowledgements are also due to the late Mr. Gangādhār S'āstri Dāt'r of this place to whom I frequently went for consultation when the press copy was being written out and prepared and the text settled. Mr. Gangādhār S'āstri, I must candidly say, was good and kind enough to refer to the Nairukta Bhāshya whenever a difficulty arose before he gave us his opinion.

The present edition it will thus be observed is based on a single manuscript lent by Mr Somn. Later on however Mr Gangādhār Śāstri was good enough to lend me a manuscript of the same in his possession. He thought that he had one when we came to the second Kānda or Part of the work. This manuscript was incomplete and contained Part II (द्वितीयकाण्ड) of the work only. Mr Gangādhār Śāstri said that he had that much only with him for a number of years and he did not even hear and I now that this was the second part of a complete work. Mr Gangādhār Śāstri without any scruples or hesitation allowed us the use of his manuscript and this noble example is worthy of being followed by the old race of Śāstris. It would have been much better had more MSS been available. He gave us also the history of the author which is as follows —

“Mr Bhīskarariya was a great Vaidika and a learned Śāstri. He was conversant with the Śruti. He was very intelligent almost a prodigy of genius. He was an inhabitant of Bida Singah and sojourned for a time in Poona though he spent a greater portion of his life at Benares. He is said to have lived some 150 or 200 years ago. He was some say brought to Poona by Parashurama Bhīṣṇ Patavaidhan who had a widowed daughter and whom he wished to get remarried. Bhīskarariya was brought from Benares to give his verdict in favor of remanage of widows or widowed girls.

The following is a list of works that are traced to him or of which he is said to have been the author. From some of these his date can be ascertained. As may be seen from his works he has composed a good many works in connection with the Tantrik literature. He had taken upon himself or assumed the Dikshī as his name भासुरानन्दनाथ given it pp 18 of Dr. Bhīndikar's Report for 1879/80 clearly shows —

1. Varivasyānīśya (S'aka 1710)	9. Būdhayānīśyaśrībhōjanā khandyāyākyā
2. Kānōpanishadyākyā	10. Navratnāmāla
3. Bhīvanōpanishadyākyā	11. Śivanīmūkālpātā.
4. Mahōpanishadyākyā	12. Guptāṭī (Commentary on Devī Saptas'atī)
5. Tūpūropānishadyākyā	13. Śivastotrās'atakā
6. Śhyāmōpanishadyākyā	14. Lalitāśrīśrīnāmabhāṣyā
7. Śānkāśrīkāhānamāṃsā	15. Trichabhāṣkā
8. Bhāttāṭīkā	

The Ms on which the present edition of the Kos'a is based bears date It is शालिवाहन शके १६९७ मन्मथनाममस्मरे श्रावण उद्दशम्यामिद पुस्तक समाप्तम्

There is a veil of uncertainty, I should think, spreading over and round the time when Bhāskara, Bhāskariyā, or Bhāskarariyā, author of the present work, lived. In Dr Bhāndūkar's printed report for 1883/84, a work named Varivasyānīśya by the same author (the same as above) numbered 734 is said to have been written in S'aka 1710. This is the date either of the completion of the work or of the manuscript. If of the completion of the work this date does not at all go in with the date given below of the completion of another work of the same author—the Lalitāśrīśrīnāmabhāṣyā. If of the manuscript there is a possibility of the author having lived long before this date. But from the following considerations it can safely be inferred that this is the date of both the completion of the work and the manuscript or in other words the date of the completion was not far back from that of the manuscript. The Lalitāśrīśrīnāmabhāṣyā is put down by Dr Bhāndūkar as having been completed by Bhāskariyā in 1685 (see p 18 of his Report for 1879/80). This is of course Sunvat I shall presently say why. The beginning and ending verses of the Bhāṣyā (No 50) is given there as —

आदि.

श्रागर्म्मोरविपाथित पितुर्भूय कोनमाश्वोदरे
 विद्याष्टादशरुस्य मर्मविदम्बु श्रीवृत्तिहाड्डुरा ।
 यश्च श्रीविदत्तशुद्धचरणै पृष्णभिषित्ताऽभव
 त्त त्रेता त्रिपुरात्रयाति मनुने तामेव नायत्रयाम् ॥ १ ॥

अन्त

श्रीविश्वामित्रवदय शिवभजनपरो भारतो सोमपीया
 काश्या गर्म्मोरराजो पुष्यमणिरमवद्भस्त्रस्तस्य मनु ।
 मोदछायामिताया शरदि शरदतानाश्विने काल्युत्ते
 शुभ (१६८५) सोमे नवम्यामतनुत रलितानामसाहस्रभाष्यम् ॥ १ ॥

In this verse of the colophon of the Bhṛṣhyā Bhīskariyā gives the date of the completion of his work. The interpretation of this is the hinge on which the whole thing turns. It therefore becomes necessary that मोदछायामिताया शरदि should be correctly interpreted. If 1685 is taken as the correct date the tale told by Mr Gangādhara Shīstri of Bhīskariyā's visit to Poona becomes a forgery. His visit to Poona is only possible if he is a contemporary of Puashurām Bhāu and not otherwise. If we take 1785 as the correct date then there is nothing so far as things stand at present that is irreconcilable. Mr Gangādhara Shīstri had given us the date with the explanation in haste (as given in the Marāṭhi preface or introduction). As the Saka era recognised in the North of India was the Samvat, we took 1785 Samvat as the date of the Līlā tīkashāstrānābhīshya. We hoped to utilize this information when the time of writing the preface came but before this time came the learned gentleman was carried away from us. The difference between this date and Dr Bhāndārkar's date is a hundred years which we did not mark before. Dr Bhāndārkar says at p 88 of his report of 1883, 84 that Bhīskariyā flourished in the beginning of the 17th century. This conclusion is I am led to believe based on 1685 as the

date of the Bhishya abovenamed The Samvat (for that and no other is the era adopted by Dr Bhindikar) year 1685 gives Saka 1550 or 1628 A D Parasurimpant Bhaskar had a widowed daughter and he did invite opinions from Pandits from Banàres and wanted to have the Hindu Shâstris interpreted in favour of Remarriage He lived from Salo 1662 to 1721 or A D 1740 to 1799 He was married in A D 1753 His eldest son was born in 1761 and his eldest daughter was a widow, she having lost her husband only a fortnight after her marriage when she was only eight years old These circumstances supposing that Bhiskariya was invited and brought to Poona require that he must be living in or about the year A D 1770 I was therefore about to reject Mr Gangâdhar Shâstris story as it was quite at variance and could not be reconciled with the date furnished by Dr Bhindikar, when I was given the following verse in connection with the Akshara Lipi from the Samvasara —

कादयोऽङ्काद्यादयोऽङ्का वावा पञ्च प्रवर्तिता ।

यादयोऽष्टौ मता प्राश्निर्णहनुद्मतरि ॥ १ ॥

I would render it into English —The letters क to ह and ट to ष represent in order the nine figures one to nine ष and ऋ represent zero The five letters from ष to ऋ represent again the first five figures or numbers Similarly the letters ङ to ह the last of the Sanskrit alphabet represent the numbers one to eight in order This when made use of in interpreting the verse मोदञ्जयामिताया वे gives us the year 1785 and not 1685 I would therefore make Bhiskariya live a century later than Dr Bhindikar would I would have him live in the 18th century and not in the 17th

I have other authorities also for arriving at this conclusion and these I would not hold back They are —

(1) ॐ is given equal to 7 at p. 2 No. 1 Vol. I. of a monthly (now stopped) named *ज्योति.प्रकाश* conducted by one Mr. N. G. Kadlag.

(2) In a verse enumerating the formula for finding the apparent position of the planet *गुलिक* (Neptune as some native astronomers say) we have in the *सर्वार्थचिन्तामणि*, a Hindu astronomical work, the following verse.—

तरुखरजयमयद्रुपतनुखनिनाख्यो भास्करादिचारोपु ।

दिनमानघटी गुणिता नांगहता गुलिकनाडिका स्पष्टा ॥ १ ॥

In this verse तरु, खर, जय, मय, रुप, तनु, खनि are interpreted by 26, 22, 18, 14, 10, 6, and 2. Among these जय=18 ख being equal to 8 and य being equal to 1. As ख=8 it is clear that ॐ =7.

(3) The Samvat year 1685 corresponds to the S'aka year 1550. According to the verse *मोदछयामितायां* &c. the 9th day of the first or bright fortnight of *Ās'vina* must fall on a Monday. The formula for finding the Ahargana as given in the verse *ह्यधोन्वोनितरु इंगहता* &c of the *Grahalāghava* invariably and universally made use of, would not give Monday for the 9th of *Ās'vina* for the year 1550 but does give it for 1650

(4) There is a commentary on the *Saptas'ati* by *Nagojibhatta* and the *Guptavati* (No 12 above) is professedly written by *Bhāskaraṛāya* to show that the interpretations of *Nagojibhatta* are erroneous. This if true leaves no doubt as to the priority of *Nagojibhatta*. *Nagoji* and *Bhāskara* might at least be supposed to be contemporaneous and the commentary of *Nagoji* might have appeared before that of *Bhāskara*. As to *Nagojibhatta's* date 1731 A. D. see Dr *Bhāndārkar's* Report for 1883/84 pp. 51.

For these considerations I am inclined to have our author live in the 18th century as I have said above. He

is not at all to be confounded with Bhatta Bhâskara, Bhâskara Mis'ra and others of a very ancient date. I have the highest regard for Dr. Bhândârkar and am sorry I have an occasion to disagree with him. Although I do so I am quite willing to withdraw my conclusions if it turns up that the 17th century must be taken as the correct date of Bhâskara. Circumstances must have happened which might have led Dr. Bhândârkar to interpret मोदका by 1685. For having drawn my attention to the notices of Bhâskara's works in the printed Catalogues and Reports I am indebted to Dr. Bhândârkar himself.

The following pages clearly show how small and poor the Vedic vocabulary was. It will be seen that the same word denotes a number of things or objects. In the case of verbs, however, we see that there is a number of words to denote the same action, that of going especially. That there are no names for a mountain and the moon when we have names for the sun, a cloud, rivers, water, sacrifice, priests, and other things, is a thing that strikes me as strange.

We cannot conclude this introduction without expressing our sincere thanks to Mr. Kâs'înâth Pândurang Parab for his suggestions and assistance freely rendered (as usual) by him when the book was passing through the press.

N. B. G.

॥ श्रीः ॥
ग्रन्थस्य निर्मातुरैतिह्यकथा ।

अस्य ग्रन्थस्य निर्माता विद्वान्भास्करपण्डितः ।
शास्त्रे वेदे तथा श्रौते निष्णातः समभूदयम् ॥ १ ॥
बृहस्पतिसमो बुद्ध्या बभूवेति तु निश्चितम् ।
तद्वन्धवाचनादेतज्ज्ञायते किल साप्रतम् ॥ २ ॥
आसीच्चायं पुरा काले विडसंगलिनामके ।
खेटके हि चरन्नित्य भिक्षार्थं वा इतस्ततः ॥ ३ ॥
आकिञ्चन्यात्सदा खिन्नो जगाम गहने वने ।
तोपयामास वै देवीं तपसा स द्विजोत्तमः ॥ ४ ॥
ततो देवी प्रसन्नाभूज्जगाद वरमीप्सितम् ।
ब्रूहि मे भूसुरेन्द्र त्व ध्यानावस्थितमानस ॥ ५ ॥
विप्रोऽवदत्तदा देवीं मत्समो मास्तु भूतले ।
यद्यदिच्छसि तत्सर्वं प्राप्स्यसीति तु निश्चितम् ॥ ६ ॥
इति देवी वर दत्त्वा तत्रैवान्तरधीयत ।
तत प्रभृति रौषोऽय पाण्डित्य समुपागतः ॥ ७ ॥
सुप्रसिद्धो जगत्प्रसिद्धिरा पण्डितेषु च ।
अनेन रचिता ग्रन्थाः सन्त्यनेके तथापि च ॥ ८ ॥
किंवदन्त्या च यज्ज्ञात तद्वत् विदुषा मुदे ।
पुण्याख्यपत्तने राजन्मण्डलीषु प्रतिष्ठितः ॥ ९ ॥
आसीद्विद्वान्महाशान्तो गङ्गाधरसमाख्यया ।
मणिरामसुतश्चाय दातारकुलभूषण ॥ १० ॥
वेत्ता शास्त्रपुराणाना पूर्णयान्त्रिककर्मणाम् ।
अस्मभ्यं तेन कथित भौस्करस्य कथामृतम् ॥ ११ ॥

विद्वज्जनाराधनतत्परेण

प्रसिद्धब्रह्माळतनूद्भवेन ।

विश्वेशनाम्ना सुधिया सदैव

नेत्रावलोक्य सुशोधितोऽयम् ॥ १२ ॥

उपोद्घात.

सुमारे १९०१२०० वर्षांपूर्वी श्रीकाशीक्षेत्री पंडित भास्करराय या नांवाचे विद्वान् गृहस्थ होऊन गेले. हे देशस्थ ब्राह्मण होते. यांच्या उत्पत्तिस्थानाचा चांगलासा प्रांथिक शोध लागत नाही. पंडितराय यांच्या संबंधाची लोकांत दोन प्रकारची माहिती असल्यामुळे, त्यांतील एका प्रकारची माहिती श्लोकांनी व्यक्त करून दाखविली आहे. आतां दुसऱ्या प्रकारच्या माहितींत असें ही समजतें कीं, यांचें मूळस्थान प्रयागच्या पूर्वदिशेस श्रीकाशीक्षेत्राच्याच आसपास होतें. कारण पंडितरायांची वस्ती अन्यत्र कोठें नसून बहुत वर्षे त्यांची स्थिति काशीक्षेत्राच होती. फक्त एकवार ते पुणें एथें परशुराम भाऊ पटवर्धन यांच्या गतभर्तृक कन्येचा पुनर्विवाह होण्याच्या खटपटींत आले होते. पंडितराय हे शाक्तसंप्रदायी होते, व त्यांनीं शाक्तसंप्रदायावर कितीएक ग्रंथ रचलेले आहेत. हीं वरील गोष्ट नाथ असें दीक्षानाम त्यांच्या नांवास जोडलेलें असल्यामुळे अगदीं निर्विवाद आहे. नाथशिष्यसंप्रदायाप्रमाणें पंडितभास्कर यांचीही शिष्यपरंपरा अद्यापि चालू आहे. पंडितराय यांनीं सर्वशास्त्रांवर टीकारूपानें नवीन ग्रंथ रचलेले आहेत. ग्रंथरचनेच्या संबंधानें पंडित भास्करराय यांची मान्यता विद्यारण्य स्वामीपेक्षांही विशेष मानली जाते.

असल्या या महान् विद्वानानें वैदिकनिघंटूकडे वळून त्यांतील शूद्रार्थास दूर करून त्यावरील भाष्याच्या (निरुक्ताच्या) साहाय्यानें त्यांतील सर्व पदांची रचना अमरकोशाप्रमाणें पद्यें रचून मुग्धतेचें स्पष्टीकरण केलें. असल्या उपयुक्त ग्रंथाचा लोकांस उपयोग व्हावा या हेतूनें आझीं प्रस्तुत ग्रंथ छापून प्रसिद्ध करण्याच्या खटपटीस प्रवृत्त झालों. आतां इतकें मात्र संदिग्ध आहे कीं, हा ग्रंथ कोणत्या काळीं कोणत्या मित्रीस तयार झाल्य याजबद्दल निदान आझांस तर कोणत्याही प्रकारें आधार सांपडत नाही. फक्त लेखी पुस्तकावर शालिवाहन शक १६९३ आहे ह्यावरून पुस्तक लिहिल्यासच ११३ वर्षे शालीं आहेत हें खचित आहे. मात्र केवळ टोक्ळ अनुमानानें रायांनीं ललितसहस्रनामावर केलेल्या भाष्याच्या शेवटीं दिलेल्या श्लोकचरणानें ठरलेल्या

त्याच काळात थोडे मार्गेपुढे या वैदिकजोशाची रचना झाली असेल असे वाटते. ललितासहस्रनामभाष्याच्या शेवटी 'मोदच्छायामिताया शर्दि शरदतात्राश्विने कालयुक्ते' असे लिहून त्याचा अर्थ अक्षरलिपीने रायानींच दर्शित करून ठेविला आहे. कालाची सदग्भता पुण्यातील प्रसिद्ध विद्वान्, कैलासगामी वे. शा. स. रा. रा. गगाधर शास्त्री दातार यांनी दूर केली गगाधर शास्त्री यास रायाच्या शिष्यसंप्रदायाची जी माहिती होती ती ही त्यांनी आह्वास दिली. म=५ द=८ छ=७ य=१ मिळून एकदर संस्कृत कालमानलेखनपद्धतीप्रमाणे १७८६ झाले. हा विक्रम शक (सन) असल्यामुळे यातून १३५ वर्षे वजा करून बाकी राहिल तो शालिवाहन शक याप्रमाणे घेऊन शके १६५० साली सदर भाष्याची समाप्ति झाली असे होतें.

आता या वैदिकजोशाचा साहाय्याने वैदिकशब्दार्थपरिज्ञान अतिसुलभरीताने होऊन वेदाच्या कोणत्याही भागात आलेल्या वैदिकशब्दार्थाची अडचण पडणार नाही. याप्रमाणे आमच्या सर्ग शास्त्री लोरास व विशेषकरून विश्वविद्यालयातील बी. ए च्या व एम्. ए च्या परीक्षेस जाणाऱ्या विद्यार्थ्यांस या जोशाच्या योगे बरेच साहाय्य होईल असे आह्वास वाटते.

आह्वास या पुस्तकाची लेखी मूळप्रत स० १८८७ च्या मे महिन्यात रा. रा. चिंतामण बळवत सोमण यांनी दिली. हा प्रत कोणी तरी असंस्कृत मनुष्याने लिहिली असल्यामुळे बरेच ठिकाणी अक्षराची गटबड झालेली आहे. आर्षी याची प्रत नीट तयार करून त्यात असलेल्या त्रितीएक अडचणी कै. वे. शा. स. रा. रा. गगाधर शास्त्री दातार यास विचारून त्यातील काहींनी नीट केव्हा व कै. शास्त्रीबाबाजवळ याच वैदिकजोशाची चवथ्या व पाचव्या वर्गांची असलेली प्रत त्यांनी आह्वास दिली. ती प्रत शार्दागोपानी स्वतः शुद्ध केलेली असल्यामुळे, तिजपासून आह्वास बराच उपयोग झाला. व शास्त्रीगोवानी आह्वास वेळेवेळी बरीच मदत केली याने त्याचे उपकार जितके आहेत असे ह्मणाने तितके थोडेच. तसेच रा. रा. सोमण यांनी हे अमूल्य पुस्तक आह्वास देऊन सर्व जगतावर उपकार केव्हाचे थोडे तरी होऊन बसले, यानेही त्याचिही आर्षीं नहुन उपकार मानतो. सरतेशेवटी हा

ग्रंथ प्रसिद्ध होतांना ह्मणजे छापताना आमचे मुंबईकर मित्र रा. रा. काशी-
नाथ पांडुरंग परब यांनी जी अमूल्य मदत दिली तीबद्दल त्याचे आभार
प्रदर्शित केल्याशिवाय हा उपोद्घात संपविणे रास्त होणार नाही; सबब ते आर्क्षी
सतोपाने प्रदर्शित करतो. आता या कोशबद्ध निघंटूचा रसास्वाद रसिकजन
घेणोत अशी जगन्निधंत्या परमेश्वरास प्रार्थना करून हा उपोद्घात संपवितो.

पंडित भास्करराय यांनी रचिलेल्या ग्रंथाची आह्मास जी माहिती मिळाली
आहे ती येणेप्रमाणे.—

१ वरिवस्यारहस्य, २ कौलोपनिषद्द्याख्या, ३ भावनोपनिषद्द्याख्या, ४
महोपनिषद्द्याख्या, ५ त्रिपुरोपनिषद्द्याख्या, ६ श्यामोपनिषद्द्याख्या, ७ संक-
र्षकाडमीमासा, ८ भाट्टदीपिका, ९ बौधायनसहस्रभोजनखंडव्याख्या, १० न-
वरत्नमाला, ११ शिवनामकल्पलता, १२ गुप्तवती (ही सप्तशतीनरील टीका
सर्वत्र सुप्रसिद्ध आहे), १३ शिवाष्टोत्तरशतक (यात पंडितांनी शिवाचें
नाव प्रत्येक श्लोकाचे अर्ती आणून प्रत्येक श्लोकाचें वृत्त निराळें बाधलेलें आहे),
व १४ ललितासहस्रनामभाष्य.

वि. शा. जो.

* * पंडितरायाचे शिष्यवर्गांपैकी कोणी एका विद्वानाने, पंडित भास्कररायाच्या
बाल्यावस्थेपासून तो थेट त्याचा अतकाल होईपर्यंत ज्या ज्या गोष्टी घडल्या
तितक्या सगळ्या एकीठिकाणी करून त्या ग्रंथाचें नाव 'कटुतिक्ताम्लकाव्य'
असे ठेरिलें. याचें असें नांव ठेवण्याचें कारण इतकेंच ऐकतों कीं, रायाच्या
आयुष्यांत काहीं तिखट कडू व आवट ह्म० चागल्या मध्यम व कनिष्ठ गोष्टी
घडल्या हें मनात आणून ग्रंथकर्त्यानें असें नांव ठेरिलें असावें. व तोच
ग्रंथकार असें लिहितो कीं, पंडितराय हे महारोगग्रस्त झाले असता त्यास अर्थप्र-
दानानें गुण येऊन ते पूर्वग्रह झाले, तेव्हा त्याच्या अतःकरणात असें आलें कीं,
अर्थप्रदानावर कांहींतरी ग्रंथ रचून लोकांस त्याची योग्यता दाखवानी.
असें मनात आणून त्यांनीं प्रथमतः त्याजर 'वृत्तभास्कर' या नावाचा ग्रंथ
रचला व त्या दिवसापासून रायास ग्रंथरचनेचा नाद लागून त्यांनीं पुढें शंकराडो
ग्रंथ रचले. अशी माहिती एकानें (एथील वे. शा. सं. रा. रा. दामोदर
शास्त्री साठे यांनीं) सांगितलेली लोकांस सादर केली आहे.

आता आशा इति प्रोक्तान्यष्टौ नामानि वै दिशाम् (८) ।	
शर्वरो शिरिणा श्यावो मोकी शोकी पयस्वती ॥	११
अक्षरूम्या क्षपा राम्या यम्या नम्या तमस्वती । _३	
दोषा नक्ता तमोऽसिक्ती घृताच्यूषो रजः पयः ॥	१२
हिमा वस्वीति राभ्याख्यास्त्रयोविंशतिरीरिताः (२३) ।	
सूनरीसूनृतावर्यो सूनृता सूनृतावती ॥	१३
सुन्नावर्यर्जुनी भास्वत्योदती च विभावरी ।	
अहना द्योतना श्वेत्या वाजिनी वाजिनीवती ॥	१४
चित्रामपारुपीति स्युरुपो नामानि षोडश (१६) ।	
वासर स्वसराणि द्युर्वस्तोर्भानुर्घृणो दिवा ॥	१५
दिनं घृतश्च घर्मश्च द्यविद्यवि दिवेदिवे ।	
अहो द्वादश नामानि (१२)	
मेघोऽभ्रं पर्वतोऽसुरः ॥	१६
अश्रो गोत्रो वलो ग्रावा वृषन्धिर्वृत्र ओदन ।	
पुरुभोजा अद्विरश्मा बलिशानो गिरिश्ररुः ॥	१७
उपरः शम्बरः कोश उपलश्चमसो ब्रज ।	
वराहो रौहिणश्चैव रैवतोऽहिर्यलाहकः ॥	१८
दृतिः फलिग इत्येव त्रिंशन्नामानि वारिदे (३०) ।	
धाग्याणी भारती गीर्गीर्वाण श्लोकः सरस्वती ॥	१९
धारा गभीरा गम्भीरा मन्द्रा मन्द्राजनी निवित् ।	
गौरी सुपर्णा गान्धर्वी वाणीची घमानि पविः ॥	२०
वाशी नाळीरिळा मेना मेळि. सूर्या नना विषा ।	
वग्नू स्वाहो-पदिर्मायुर्जि(पब्दिमायू जि)हा घोषः स्वर स्वनः ॥	२१
काकुद्धोत्रा गणो गायर्धेना आ विषणा कशा ।	
शब्दो नैवेकुरानुष्टुबदितिर्धेनुरक्षरम् ॥	२२

गल्दा मही शची वल्युः सर इत्याद्वया इमे ।

वचसः सप्तपञ्चाशत् (५७)

ज (ज)लमम्बूदकं पयः ॥

२३

क्षीरं सलिलमम्भोऽर्णस्तोयं तूर्यं वन विपम् ।

कच(व)न्धं वानेमः (वा नभः?)क्षोदः पुरीषं क्षद्र पिप्पलम् ॥

२४

घृत मधु कशो रेतो वृषूक जन्म वर्तुरम् ।

सुशेम धरुणं तुद्रया ध्वस्मन्वद्दुसमक्षरम् ॥

२५

अररिन्दान्यायुधानि जामि स्रोतः क्षपः सुरा ।

अहिः सरो रसस्तृप्तिर्भेषज स्वः सहः शवः ॥

२६

यादुरोजः सुसं क्षत्रं भूतं भुवनमावयाः ।

भविष्यदप ई व्योम स्मृतीकं सदनं यशः ॥

२७

महः स्मृतीकं(महो यहेन्दू) स्व(स)र्णीकं सतीनं सदा गम्परम् ।

हविर्गभीरं गहनं योनि सत्यमृतं रयिः ॥

२८

प्रतस्ययोनिरन्नं सन्नामापो वहि(वर्हि)रक्षितम् ।

नीर पूर्णं वपुः सर्वं पवित्रं हेम शम्बरम् ॥

२९

शुक्र तेजोऽमृत स्वर्गो(सर्गो) जलापं वैरिक स्वधा ।

महदम्बं शुभं सर्पिः कृपीटमिदमित्यपाम् ॥

३०

एकोत्तरदातं संज्ञाः (१०१)

नप्त(द्य) खा सरितोऽमुवः ।

सीरा अवनयो यव्या[ः] स्रोत्या एन्यश्च मातरः ॥

३१

ग्वादोअर्णा रोधचक्रा रुजाना धुनयोऽपि च ।

हिरण्यवर्णा पें(पा)र्त्त्यो नमन्वो हरितस्तथा ॥

३२

अर्णाः कुल्या वर्य उर्व्य ऊर्नस्वत्यश्च रोहित ।

पधः स्ववन्त्यो भास्वत्य द्रावत्यश्च सस्तुत ॥

३३

३३ स्मृतीकमिति षाटान्तर स्मृतीकमित्यस्य स्थाने क्वचिद्दृश्यते निगण्टुस्ये 'वर्ह, इन्दु' इति च पदे अत्र न लभ्यते. २ सर्गी (नि०). ३ वारि (नि०) ४ पार्वत्य (नि०).

पयस्वत्यस्तरस्वत्यः सरस्वत्यश्च सिन्धवः ।

रोधस्वत्यो हरस्वत्यो वक्षणा अजिरा इति ॥

३४

सप्तत्रिंशन्नदीनामान्य(नि) (३७)

(अ)श्वो वाजी हयो नरः ।

हसासोऽर्वा वह्निरत्यो दधिक्रा पौष्ट एतशः ॥

३५

औच्चैश्रवस एतम्बः पतङ्गा आशुरेव च ।

दौर्गस्ताक्षर्यो दधिक्रावा सप्तिरव्यययोऽरुपः ॥

३६

श्येनासश्च सुपर्णाश्च माश्रत्यो(त्वो) द्यध्न एव च ।

हार्याणामित्यश्वशब्दाः पार्द्द्विंशतिरुदीरिताः (२६) ॥

३७

हरी इन्द्रस्य, हरित आदित्यस्य तुरङ्गमाः ।

अरुण्यो गाव उपसा, विश्वरूपा बृहस्पतेः ॥

३८

पृषत्यो मरुतामश्वा, श्यावाः सवितुरीरिताः ।

रोहितोऽग्ने रजाः पूष्णो, सप्तभावश्चिनोरपि ॥

तुरगा नियुतो वायो(ः)

र(अ)थ दीदयति द्युमत् ॥

३९

भ्राजते भ्राशते शोचति भ्राश(श्य)ति द्योतते ज्योतते मन्दते मन्दते ।

रोचते चेति शब्दा ज्वलत्स्यका एत एकादशा(श) (११)

(अ)थ ज्वलद्वाचकाः ॥ ४०

कल्मलीकिनमर्चिश्च शोचिर्वे जल्लणामवन् ।

हृणिर्हरस्तपस्तेजो जमद्वै मल्मलामवन् ॥

शृङ्गाणीति (११) समाप्तोऽभूद्भूम्यादेर्वर्ग आदिम ॥

४१

इति भूम्यादिवर्गः ॥ १ ॥

अत्तु वरन्ती चर्त्तुत्पं(चैः) करणानि करासि धी ।

वरिक्रत्करुण रुत्वी वेपोऽपः वर्तवै शची ॥

१

- कर्त्तव्यं कर्तोर्व्रतं विष्टी शम्भु (शैवम्) वेपश्च कर्त्तव्यम् ।
 शिमी शिल्पं शमी शक्तिर्दसोऽम् इति कर्मणः ॥ २
- पार्द्विंशतिर्नामधेयान्य(नि) (२६)
 (अ)पत्यं तनय(र्यं) प्रजा.(जा) ।
- जास्तुक्तोक्त तक्म तोक्म सूनुः शेषो गयो नपात् ॥ ३
- यहुरमो बीजमिति सूनोः पञ्चदशाभिधाः (२९) ।
 मनुष्या जन्तवो मर्त्या मर्ता मर्या नरो विशः ॥ ४
- हरयो नहुपो द्राताः कृष्टयः सितयो घवाः ।
 विवस्वन्तश्चर्षणयस्तुर्वशा दृह्यवोऽनव ॥ ५
- जगतस्तस्थुपः पञ्चजना पूर्व आयवः ।
 यदवः धतनाश्चेति नराख्याः पञ्चविंशतिः(२९) ॥ ६
- षाहू गमस्ती भुरिजौ क्षिपस्ती चैव शक्करी ।
 करस्त्रावायती अमवानामीशू विनग्ृसौ ॥ ७
- भरित्रे च ध्यवानेति भुजयोर्द्वादशाभिधाः(१२) ।
 शाखा त्रिशः क्षिप शर्या रशना धीतयोऽयुव ॥ ८
- हरितोऽवनयः कक्ष्या[ ] स्वसारो जामयो विप. ।
 गमस्तयो दीधितयो योजनानि सनामयः ॥ ९
- योक्ताप्यभीशवोऽययो धुरोऽर्ष्यो(ण्यो)ऽङ्गुलिवाचकाः ।
 द्वाविंशतिः(ः)(२२)
- व(व)श्मि वेति वेन्त्युश्मसि वेसति ॥ १०
- धनोति जुपते हर्यत्याचके वष्टि वाञ्छति ।
 चान्नन्मन्यते छन्त्सद्गुशिक्रनुति कानिपत् ॥ ११
- चरमान इतीमेऽष्टादश कान्तिक्रियार्थकाः (१८) ।
 अन्धः पयः श्रव एक्ष पितुर्वानो वय (ज सुत) सिनम् ॥ १२

इरे'ले(ळे)पमवो घासिरूर्गर्कः शु ससं स्वधा ।	
रसः क्षद्र नमो नेमो ब्रह्मायैः(युः) सृता यशः ॥	१३
वर्चः कीलालमित्यन्नस्याष्टाविंशतिराह्वयाः (२८) ।	
वेति भर्वत्यावयति वब्धां हरति वप्सति ॥	१४
वभस्ति भस्योऽविप्यन्वेवेटीति दशायिधाः ।	
भक्षणस्य (१०)	
शवः पाजः शर्षस्त्वक्षस्तरस्तवः ॥	१५
ओजो बाधो नृम्णं तविपी शुष्मं सहो यहः शुष्णम् ।	
शूपं दक्षो धीळू(ळु) च्यौत्नं वर्गो वधो वृन्नम् ॥	१६
धर्णसिर्द्रविणं चैव स्पन्द्रासः शम्बरं च वृक् ।	
पौस्यानि मज्जनेसष्टाविंशतिर्वलवाचकाः(२८) ॥	१७
रिक्थं द्रविणं रत्नं रेक्णो वेदो रथिर्मवं वरिवः ।	
श्वत्रं क्षत्रं मीळ्हं धुम्नं भग इन्द्रियं गयो रायः ॥	१८
नृम्णं बन्धुर्मेधा राधो वसु भोजनं तना वृत्रम् ।	
ब्रह्म यशःश्रर्वैः(व)सी वृत्तमिसष्टाविंशतिर्धनाभिख्याः(२८) ॥	१९
अद्भ्योस्त्रियोस्त्रा जगती शक्र(क)रीळादितिर्मही ।	
अहीति नव नामानि गवाम(घ) (९)	
(अ)थ वनुप्यति ॥	२०
रेळते हेळते भामते श्रीणाति मृणीयते ।	
कम्पते भोजते चैव तथा भ्रेपति दोषति ॥	२१
दश क्रुध्यतिकर्माणो(णः)(१०)	
मन्युर्हेळो हरो दणिः ।	
त्यन एहो हरो भामो जूर्णिश्च तपुपी व्यथिः ॥	
इसेकादश नामानि क्रो(क)रो (घः) (११)	
(अ)थ गतिघातवः ॥	२२

अयते कवते गवते नवते पवते वहते जेहते यतते ।	
धमति भ्रजति भ्रयति च्यवते लजति छवते रजति प्रवते ॥	२३
अजगर्त्रसतीर्षति कालयति द्रमति द्रवतीर्षति पेलयति ।	
कसति त्सरति स्ववति स्यमति स्वरति सियति अति हन्त्यनिति ॥	२४
वर्तते लोटते लोठते सर्पति स्यन्दते रहति भ्रमति ध्वसति ।	
रीयते डीयते दीर्यते सक्षति म्यक्षति क्षोदति स्वात्रति प्व कति ॥	२५
आगनीगन्ति जङ्गन्ति वञ्चत्यगञ्जीङ्घते सर्षते नेर्दति(ऋच्छति) श्रोतति ।	
द्राति वेपिष्टि योपिष्टि हर्यत्यवत्येति दभो(भो)ति च क्षुम्पति स्वसते ॥	२६
प्साति तुरीयति वाति ऋणोति ध्राति रथर्यति गन्ति सिसर्ति ।	
अर्दति मर्दति वेति ह्यन्तादेजति तेजति(रेजति) मार्ष्टि जगायात् ॥	२७
याति भुरण्यति वेनति कण्टति पिस्यति बिस्यति मिस्यति नक्षति ।	
इन्वति जिन्वति धन्वति ऋण्वति सेधति दभ्यति युध्यति दूळति ॥	२८
गमति ज्वयतीर्यति मिनात्यतति सश्रति ।	
ईर्ते र्सरत्य(सचत्य)रुपति तकत्यार्य(र्य)ति जग(ग)ति(गाति च) ॥	२९
पतति फणति हनति जसति जमति च जवति सिर्णात्य(इयक्षत्य)युधु ।	
ज्वैलति(चतति) जिगाति रिणाति च शवति द्वाविंशति शत चोक्ता (१२२)॥	
आशु प्राशुर्मक्षु जीरा जूर्णिस्तूर्णिस्तुपु द्रवत् ।	
ओप शूर्ता शूषनास शीम तूर्य शु तूतुनि ॥	३१
भुरण्यस्तुज्यमानासस्तुतुनानो नु साचिव(चीवि)त् ।	
ताजदजा वातरहा अजिर तरणिर्द्युगत् ॥	३२
इति पार्द्विंशतिः क्षिप्रनामानि(२६)	
तच्छिदम्बरम् ।	
आके उपाके अर्वाके अस्तमीके च तुर्वशे ॥	३३

१ नसते (नि०) २ इषति इपात इति धातुद्वय पठ्यते (नि०) ३ दीर्यति (नि०)

४ अधिकोऽय निघण्टुपाठात् ऋच्छतथापठनम् ५ यथापूर्वम् टि० ४ द्रष्टव्या ६ पूत्र २४ श्लोक पठित, सचतिश्च ईव पठित ७ द्वि पठित वाद्रातेथापठनात् २६ गानो द्रष्टव्य ८ टिप्पण्यो ४ ५, द्रष्टव्यो ९ टिप्पणी ६ समम् १० मागीवित् (नि०) १ २

अवमे उपमे आसादन्तमानामितीरिताः ।

एकादशान्तिकाभिख्याः(११)

रणः समितिराहवे ॥

३४

एतनाः एतनाज्यं च विखादो नदनुर्विवाक् ।

आक्रन्दे समनं सका मीब्हे नेमधिता भरे ॥

३५

आजावभीके समीके ममसत्यं मृघः स्पृघः ।

वृत्रतूर्ये समरणे आणौ एसे च सयुगे ॥

३६

समत्सु समी(मि)धे सरूये समर्ये एत्सु सगये ।

शूरसातौ वाजसातौ समनीके खले खजे ॥

३७

पीत्ये महाधने वाजे समोहे सदा सगमे ।

सगेऽज्म संवतः संयत् पदचत्वारिंशदीरिताः ॥

३८

सङ्घामाख्याः(१) (४६)

अश्रुतेऽशन्नसतोन्वति चानशे ।

आक्ष(क्षा)ण आनडापानो नशदाष्टेत्यमी दश ॥

व्याख्याख्याः(१) (१०)

अथ दम्नोति निवपन्तु नितोशते ॥

३९

अपि वृश्चति कृण्वति कृन्तति च श्रयति ध्वरति स्फुरति स्फुलति ।

नमते च सु(स्तृ)णाति शृणाति पुनस्तच्छिदातिरदर्दयति श्वसिति ॥

४०

अवतिरति विपातो यातयति स्नेहयति धमति दृणाति ।

धूर्वति वृणक्ति रम्णाति मिनाति मिनोति ताब्धिह शम्नाति ॥

४१

तृणेब्हाखण्डल निवर्हयतोति वधार्थकाः ।

त्रयस्त्रिंशद(द्) (३३)

(अ)थो वज्रो दिद्युद्धेतिर्नमः पविः ॥

४२

नेमिर्मेनि, सुकः कुत्सः कुलिशोऽर्जो वृको वध ।

स्वधितिः सायकस्तुन्नः(ञ्ज)स्तिग्म. परशुरित्यमी ॥

४३

अष्टादशाहया वज्रस्ये (स्य) (१८)

(इ) रज्यति च पत्यते ।

राजति क्षयतीत्यैश्वर्यार्थाश्चत्वार ईरिता (४) ॥

४४

अर्यो नियुत्वान्राष्ट्रीन इति चत्वार ईशितुः (४) ।

शब्दा इति तु कर्मादेर्द्वितीयो वर्ग उद्गत ॥

४५

इति कर्मादिवर्गः ॥ २ ॥

तुवि कुविदुरु पुरु सलिल शत सहस्र परीणसा विश्वम् ।

शश्वद्भूरिव्यानाशिरिति तु द्वादश बहोः शब्दा (१२) ॥

१

ःहत्सो निवृष्व कृध्वल्प मतिष्ठा मायुकोऽर्भकः ।

क्षुल्लको व(व^१)न्नको दध्रमृहन्हस्वाभिधा इमा ॥

२

एकादश(११)

महद्भ्र ऋष्वस्तवस उक्षित ।

उक्षा ऋभुक्षा विहायास्तविपो महिपो बृहत् ॥

३

गमीरो माहिनो यद्धो ववक्षिथ विवक्षसे ।

ब्राधन्विरप्शी बहिष्ठ वकुहो रमसोऽम्भृण* ॥

४

अम्बोऽद्भुत बर्हिपदित्यभिधाः पञ्चविंशतिः ।

महतो(तः)(२५)

(अ)प गयो गर्तो हर्म्य पस्त्यममा दमे ॥

५

नीळ दुर्या दुरोगेऽस्त स्वसराण्यजम शर्म च ।

छर्दिश्रुषाया सन्न योनिर्वरूथ शरण छदि ॥

६

कृदर कृत्तिरित्येवमारुष्या द्वाविंशतिर्गृहे (२२) ।

सपस्यृच्छत्यृणद्धचृध्रोतोरज्यति सपर्यति ॥

७

विवासति विधेम स्म(१) नमस्यति दुवस्यति ।

दशैते परिचर्यार्याः(१०)

शिम्वाता शतरा शिवम् ॥ १

८

शेष शिल्गु शातपन्ता स्यूमक शेष मय ।

सुगम्य शूप शुन शम्न जलाप मेपज च शम् ॥

९

स्योन क मुदिन सुभ्र सुखनामानि विंशतिः(२०) ।	
निर्णिग्वत्रिर्वपुर्वर्ष पेशोऽप्र कृशन मरुत् ॥	१०
अप्स प्मु पिष्टमतिररुप ताम्रमर्जुनम् ।	
शिल्प चेति तु रूपस्य नामान्युक्तानि षोडश (१६) ॥	११
अस्त्रेमानभिर्शस्त्योऽनेमानेद्योऽनवद्यश्च ।	
पाको वामो वयुन मुनीय उक्थ्यो दश प्रशस्याख्याः(१०) ॥	१२
केतु केतश्चेतश्चित्त धी क्रतुरैति (मु) शची माया ।	
वयुनमभिल्येसेकादश तु प्रज्ञाभिधानानि (११) ॥	१३
वद् श्रत्सवर्तमडेत्था सत्यस्यैते पडाहयाः (६) ।	
विचर्षणिर्विचष्टेऽवचाकशद्विश्चर्षणि ॥	१४
चिक्यच्चाकनदौ(द)चक्ष्म चष्ट इत्यष्टधातवः ।	
पश्यसर्थाः(ः) (८)	
अप हिक नुकमाहिकमारुतम् ॥	१५
नकिर्नकीं माकिरार्कीं मुक नवपदानि तु ।	
निपातारते तु नानार्थ(र्था) अथवा स्य(स्यु)रनर्थका (९) ॥	१६
अग्निर्न ये इदमिवेद यथा जार आ भगम् ।	
श्रतुरश्चिद्दमानाद्वाह्यणा व्रतचारिण ॥	१७
हिरण्यरूपस्तद्वर्णां मेपो भूतो भियन्नय ।	
एक्षस्य नु प्रजया च तद्वदित्वादिपूदिता ॥	१८
नेवानुचिद्यथावत्या हिरण्य वाह्यणा अपि ।	
मेप(भूत) इत्यादय शब्दाः विज्ञेया उपमार्थकाः (१२) ॥	१९
स्तोभति गायति रेमति एच्छत्यर्चति गूर्णयति द्यह्यते च ।	
रश्नैति रजयति यौति गृणाति छन्दति महयति रीति रूपायति ॥	२०

१ नाम्या २ भगु (नि०) ३ अच म (नि०) ४ निरर्था 'तद्वप' इत्येव लभ्यते
 ५ निरर्था उक्षस्य नुन पुच्छताया इति षड् रदयत ६ तर्थात् शब्दो नैव दश्यत
 ७ वृत्तय न (नि०)

- रिहति पणायति धमति पष्टक्षाः सपति कृपण्यति मनति पनस्यति ।
स्वरति रसति मदति नदति पणते वेनति जल्पति शंसति जरते ॥ २१
- शशमानः पूजयति बल्गूयति पनायते ।
मन्दते भन्दते मन्द्रयते छदयतेऽपि च ॥ २२
- मन्यते वाजयति च स्तौति नौतीति धातवः ।
चतुश्चत्वारिंशदर्थार्था(०) (४४)
अथ विपन्यवः ॥ २३
- विभो मनीषी मन्घाता विघाता मतयः कवि ।
विभ्रो गृत्स ऋभुर्धोरो वेनो वेधाश्च वाघतः ॥ २४
- कीस्तासोऽब्दातय. कण्वो नवेदा मतुया विप. ।
आकेनिपो विपश्चिच्च मनश्चिदुशिजस्त्विति ॥ २५
- चतुर्विंशतिसंख्याका मता मेधाविनोऽभिधाः(२४) ।
रेभः कारुर्जरिता सूरिः कीरिर्नदः कृपण्युर्गो ॥ २६
- स्तामू रुद्रश्छन्दो नादः स्तुत्रिति त्रयोदश स्तोतुः(१३) ।
यज्ञो वेनोऽध्वरो मेघो विदथः सवन मखः ॥ २७
- नायो होत्रा विष्णुरिष्टिरिन्दुर्धर्मः प्रजापतिः ।
देवतातेति यज्ञस्य मोक्ता पञ्चदश(शा)भिधा (१५) ॥ २८
- भरताः कुरवो वृक्तबर्हिषश्च यतस्तुचः ।
सबाधो वाघतो देवयवो मरुत इत्यमी ॥ २९
- ऋत्विजां वाचका अष्टा(ष्टौ) (८)
वी(ई)महे यामि मन्महे ।
- रिरिट्टि दडि पीपरन्मनामहे मदेमाहि ॥ ३०
- मिमिद्वि शग्धि मायतेरिरीहि पूर्धि यन्धि च ।
इपुध्यति च यन्तारो मिर्माहीति तु धातवः ॥ ३१
- याच्नार्थकाः सप्तदश(१७)
दाति द्वाशति दासति ।

ष्टणक्षि महते राति तथा रासति तुञ्जति ॥	३२
ष्टणाति शिंक्षि(क्ष)तीत्येते दानार्था दश घातव (१०) ।	
परिस्ववाशिपोऽभ्यर्षे पवस्वेति चतुःपदी ॥	३३
सत्कृत्य प्रार्थनां ऋते (४) द्यौ सस्ति स्वपितीति तु ।	
निद्रार्थका(कौ) (२)	
व (अ)थो कूप कातु कर्तोऽवत क्रिवि ॥	२४
वम्र कारोतरत्काट खात कुशय ऋश्यदात् ।	
वेवट सूद उत्सश्च कूपशब्दाश्चतुर्दश(१४) ॥	३५
मुपीवास्तस्करस्तका रिक्का रिभ्वा रिपुस्तुपु ।	
तायुर्हुरश्चिद्रिहाया अवशसो मलिम्लुच ॥	३६
वृको वनर्गुरिति तु स्तेनशब्दाश्चतुर्दश(१४) ।	
निण्य सस्वस्सनुर्तर्हिर्रुक प्रतीच्य तथापीच्यम् ॥	३७
त(नि)र्णीतातर्हितयोरिमानि षण्णामधेयानि(६) ।	
आके पराके पराचैरारे चैव परावत ॥	३८
दूरस्य पंथ नामानि(५), प्रज पूर्य सनेषि च ।	
प्रवया प्रदिवोऽहाय षण्णामानि पुरातने (६) ॥	३९
इदानीं नूतन नव्य नव नूतमिदेति पद् ।	
नव्यनामान्य(नि) (६)	
(अ)थाभीके प्रपित्वे इति नामनी ॥	४०
आसन्नस्यार्मव दध्रमल्पस्याथ तिर सत ।	
अमाप्तवाचिनी प्राप्तवाचिनी केचिदूचिर ॥	४१
त्वो नेम इति चार्धस्य, ऋक्षाश्च स्तुभिरित्युदोः ।	
वल्मीककृमिसङ्घे द्वे वग्नीभिरुपनिद्धिका ॥	४२
उ(ऊ)र्दर रुदर चेति धान्यावपननामनी ।	
रम्भ पिनाक दण्डस्य, मेना ग्रा इति योपिताम् ॥	४३
अया एनेत्यनेनार्थो, शिक्षार्थो शोपवैतसौ ।	

सिपक्तु सचते घातृ(तु)द्वय सेवार्थकं मतम् ॥	४४
भ्यसते रेजते धातु (तू) भयवेपनवाचकौ ।	
रोदसी अम्भसी क्षोणी पुरन्धो धिषणे स्वधे ॥	४५
नभसी रौ(र)जसी ओण्यौ सदसी सद्गनी महीं ।	
चम्बौ गभीरे गम्भीरे पार्श्वो घृतवतो अही ॥	४६
उर्वी पृथ्वी अपारे च बहुले अदिती तथा ।	
दूरेअन्ते इत्यखण्ड पदमेकमितीरिता ॥	४७
घावापृथिव्योरभिधाश्चतुर्विंशतिसंख्यकाः (२४) ।	
बह्वादिनामको वर्ग समाप्तोऽभूत्तृतीयक ॥	४८
इति बह्वादिवर्गः ॥ ३ ॥	

इति भास्कररायेण काण्डो नानापदाभिधः ।	
भ्वादिकर्मादिवह्वादिवर्गस्त्रिभिरुदीरित ॥	४९
॥ इति वैदिककोशे नानापदकाण्डः प्रथमः समाप्तः ।	

जह्वेति हतवानर्थे, निधा पाशसमूहके, ।	
शितामेति पद बाह्यैर्धौनी श्यामे यरुत्यपि, ॥	१
मेहना महृहे नास्तीत्यर्थे च महनीयके, ।	
दंसूना दानमनसि तथा दात(न्त)मनस्यपि ॥	२
इपिरैः भ्रैरके चेच्छावति, मूपस्तु मूच(प)का(क) ; ।	
कुरुतार्थे कुरुतन, चालन्या तित्तउ(ऊ) स्मृतम् ॥	३
मन्दुर्म(न्दू म)दिष्णौ मुदिते, शिप्रे स्तो नासिके हनू ।	
लोधां(ध)लुब्धे, तुम्ब तीर्थे, शीरमित्यनुशायिनी(नि) ॥	४

१ रजसी (नि०) २ 'मुदे' इति पाठान्तरम् ३ 'यस्य चित्त मृदे सक्त तस्मि दममन स्पृधि', 'दान्तेषु मनोऽस्तेति विग्रह' अथ शोध प्रयत्नापुस्तके दृश्यते ४ ग इरंके' इति पाठान्तरम् इतिरेके (नि०) मन्तयप्ययम् (शाध) ५ मूपिना' इति पाठान्तरम् बहुवचन इति शोध ६ तित्तउ (नि०) ७ मन्दू (नि०) ८ लोधा, (पा०) लोधा (नि०) ९ तुम्बनि (नि०) १० 'अशनशीलेऽपि' इति शोध

उदरे जठरे; वाहः सोमे; मध्या तु मध्यतः ।	
कायमानश्रायमाने तथा कामयमानके ॥	५
विद्रुधे विद्वहे व्यूदे, ह्येपदं(दे) तु ह्येमाश्रय ।	
नंसन्त इत्यभिमुखे, नमतो व्याप्तुवन्ति हि ॥	६
परितक्म्याभितो गन्ध्यामीर्मान्ता ईरितान्तका ।	
अधसत्या(त्या)कक्या(त्र्या) स्यादिप्मिणो गतशालिषु ॥	७
हन्तारो हन्यमानाश्च तेषाभिपूयमाणका (?) ।	
स्तुतिमन्त शब्दवन्त इति आहनसः स्मृता ॥	८
सुविते शोभनगतौ प्रसवेऽपि च स स्मृता (त) ।	
दयादानविभागेषु दयंते दाहहिंसयोः ॥	९
पुराणनव्ययोर्नूचं नूचिदित्यथ दावने ।	
प्रदौनाय प्रदात्रे बाकूपारः सूर्यकूर्मयो ॥	१०
सुतुकः सुगमे; सुप्रायणाः सुगमनार्थका ।	
च्यवनश्चावने चर्षी, शिशिते तीक्ष्णवाचक ॥	११
अप्रायुवोऽप्रगच्छन्तोऽप्रमाद्यन्तश्च कीर्तिताः ।	
रजो हरश्च ज्योतिष्यस्वह्नि लोकेषु चासृजि ॥	१२
जुहुरे जुद्धिरे, व्यन्तः पश्यत्स्वश्रत्सु गन्तुषु ।	
वाशी वाच्यश्म-मंथा(म्या) (?) च, क्रांणा(ण) कुर्वाण ईरितौ (त) ॥ १३	
विष्णुणो विषमे; जामिर्भगिनीभ्रातृबन्धुषु ।	
संजातीयेऽतिरिक्ते च, बालिशेऽपि पिता पिता ॥	१४

१ उदरे जठरं २ 'सोत्रेऽपि' इति शोष ३ 'विद्रुधे विद्वहे रुद्र' इति पाठान्तरम्
 ४ द्रुपदे (नि०) ५ 'द्रुमधय' ६ 'नसन्ते स्याधमन्तऽर्थे'. ७ 'परितक्म्या मता रा-या-
 मीर्मान्ता' ईर्मान्ते (नि०) ८ 'ईरितान्ता' इति शोष. ९ 'शास्त्रिन' इति पाठ.
 १० 'इच्छावन्तो दर्शवाध' ११ 'तथाभिनयमाणका'. १२ 'प्रजायामपि च स्मृत' ।
 १३ गन्ध्याऽप्ययद् (शोष) १४ 'निषातावती' (शोष) १५ 'दानार्थे य स्यात्समुद्र'.
 अरूपारस्य (नि०) १६ सुयज्ञा अपि (शोष). १७ अप्रायुव (नि०) १८ न गच्छन्तो,
 १९ मर्ष्या. २० प्राण. क्राणा (नि०) २१ ईरित २२ पुनरुक्ते सजातीये .

शंयोस्तु सुखयौ रोगशमने भयनाशने ।	
बृहस्पतेस्तनूजेऽपि; स्थापयामासुरेरिरे ॥	१५
अदितिः स्यादा(द)दीनायां खण्ड्यायां देवमातरि ।	
जमुनिः क्षुधिते; मन्दी स्तोतव्ये स्तुतिकर्तरि ॥	१६
गौर्गन्तारि मयूरे च; जरते स्तुतिकर्मणि ।	
दांसिं; कर्मणि, तूताय विष्ट्वौ; गातुरध्वनि; ॥	१७
विर्युज्यमाने वियुते; चयसे गतिहिंसयोः; ।	
ऋधक् सत्यप्रथक् वृ(ष्ट)द्विप्त्रस्या अस्येति तु इयम् ॥	
उदात्तं प्रथमादेशे तीव्रार्थेऽर्घ्या(प्य)नुदात्तकम् ॥	१८
अन्वादेशेऽल्पके; संस्त्रि(स्त्रि)मेधे लपयितर्यपि ।	
वाहिष्ठः स्याद्द्वौद्वतमेऽप्यत्यन्तं व्याप्तवत्यपि ॥	१९
वावशाने(न)स्तूयमाने तथा कामयमानके ।	
वार्थे(र्थ) तु वरणीये स्याद्द्वार(रे) श्रेष्ठेऽन्ध ओदने ॥	२०
तिमिरे नेत्रहीने च; दूतः संदेशहारके ।	
असश्चन्ती असज्जन्त्योर्व्यु(न्त्यव्यु)दस्यन्त्योर्वनुप्यति ॥	२१
जिर्वासि नुस्तिती छौच(!) तरुप्यति जिर्वासति ।	
भन्दनाः स्तुतयः प्रोक्ताः; आहन अपहन्तारि(!) ॥	२२
जपत्यध्येतरि ऋषी नद; ऊतिस्तु रक्षणे ।	
सौमोअक्षाः क्षरत्यर्थे; श्वात्रं शीघ्रतरार्थकम् ॥	२३
'ह(हा)समाने तु इप्यस्योर्जवेन स्या(स्प)र्द्ध(र्ध)मानयोः ।	
पद्भिः पादैर्बाधनैश्च पानैश्च स्पर्शनैरपि ॥	२४
ससमन्ये माध्यमिके ज्योतिषि स्याद्य द्विता ।	
द्वैधे; प्रा इति तु ब्रात्यावरीतारस्तयोपस ॥	२५

१ शमुस्तु. २ ददीनाया. ३ मन्दिने' (नि०) ४ मयपि. ५ दृष्टाय (नि०) ६ वावा-
पृथिव्या. ७ प्रधानेति प्रोच.. ८ यानुदात्तकम् ९ मर्धे (नि०). १० द्वौद्वतमे. ११ नः
वाश्यमाने. वावशाने: (नि०). १२ वार्थे(पा०) वार्थे (नि०). १३ श्रेष्ठतमेपान्ध. १४ व्युद०.
१५ आहन: (नि०). १६ हासमाने (पा०) हासमाने (नि०).

वराहस्तु वराहारहर्ता यज्ञोऽम्बुदोऽङ्गिरा ।	
समूलोत्खातकर्ताथ देवभेदा वराहव ॥	२६
स्वसरं दिवसे, शर्या अङ्गुलीषु शरेष्वपि ।	
अर्को वृक्षान्नमन्त्रेषु, पविर्नेभ्यां, सचा सह ॥	२७
धन्वान्तारिक्षे च मराविद्धेय(त्येत्थ) स(सि)नमोदने ।	
चित्पूजाया पश्या(शा)मोद् स्यादुपमाया समुच्चये ॥	२८
वक्षो भुजान्तरे, तोद शिखे, शुम्भमोदने ।	
कीर्त्या चाघृणिराया(य)तप्रभे, स्वञ्चास्तु पावके ॥	२९
पवित्रं जलवाय्वग्निमन्त्रेन्द्रकेन्द्ररश्मिषु ।	
शिपिविष्टः प्रशसाया रश्माविष्टे च कुत्सिते ॥	३०
विर्षेणौ चाथर्यु(र्यु)रतन(१)शालिन्यथ पृथुञ्जयाः ।	
पथवेगे, काणुका तु कान्तक्रान्तेन्दुफर्तुका ॥	३१
अग्निगुः पावके मन्त्रे पुरुहूते प्रशासने ।	
आपान्तमन्युरापाति(दि)तमन्यौ स्यात्प्रमशा तु कुल्मा(ल्या)याद् ॥	३२
उर्वश्याप्सरस (उर्वश्याप्सरसि) स्यादाङ्गुपः स्तोम आघोषे ।	
वाजपस्त्यं सोमरसे, वयुनं ज्ञानशोभयो ॥	३३
अग्नेन तुल्यो यद्रन्धो वाजगन्ध्यं तु तन्मतम् ।	
गर्धं तु ग्रहणार्हं स्याद्गधितालिङ्गिवा मृ(स्मृ,म(१))ता ॥	३४
कौरयाणः शृत येन यान तद्वाचको भवेत् ।	
यस्य तु त्वरित यान तौरयाणस्तु स स्मृत ॥	३५
अह्वयाणस्तु स प्रोक्तो यस्य यानमत(ल)जितम् ।	
हरयाणस्तु यद्यान यत्किञ्चिद्धरते बलात् ॥	३६
नादर्वा(मार्दवा(१))पादको प्रन्दी; कर्मसु स्थिर आरितः ।	
तूर्णाशमुदके, शुम्भं शिलीत्रे(न्त्रे), निष्प(प्प)पी विष्टे ॥	३७

१ स्वसराणि (नि०) २ नम्या ३ आ(नि०) ४ विष्णु (नि०) ५ निष्पपी(पा०)
त्रि प्रपी (नि०) सूयें

पदिं पक्षी, सोमरसे निचुम्पुणे(ण)निचुकुणौ(?) ।	
पादुर्गत्या, वृकश्चन्द्रे सूर्ये(र्ये) शुनि च जम्बुके ॥	३८
अज्ञातनामधेय यज्जोपवाकं तदीरितम् ।	
कृति(त्ति)र्यशोन्नवन्यासु, श्वघ्नी कितव उच्यते ॥	३९
सैमः स्य(स्त)र्व ; कुटुं(ट) कर्म, चर्पणिर्द्रष्टरि स्मृत ।	
केपयो(य) कुत्सिते, शम्बो वने, जिह्वासु(तु) काकुटम् ॥	४०
करोप्यभिमुख शीघ्रमित्यर्थे तूतुमाकूपे ।	
अच्छेतु(छेति) प्रामु(मु)मित्यर्थे, सर्वत प्रसृत परि ॥	४१
ई सीमिति द्वये(य) पादपूरणे त्य(ऽन्त्य) परिग्रहे ।	
अंसत्रं वर्मघनुपो, व्यो(व्यो)म्नि स्तोमे च वीरिते ॥	४२
एनमेनामिति पदे एतच्छब्दार्थके मते ।	
सृणिर्दात्रेऽङ्कुशे चेति, जहादिर्वर्ग ईरित ॥	४३
इति जहादिवर्गः ॥ ४ ॥	

आशुशुक्ष्णिरग्नौ स्याद्बुद्धिदीपयिपावपि ।	
आशा दिशश्चोपदिश , काशिः स्यान्मुष्टिवाचक ॥	१
अल्लातृणः कुणारुश्च कल्पयं च शिरिम्बठः ।	
इलीचिशः क्रियेधाश्च पडमी मेघवाचका ॥	२
सललूकं तु सतृब्धे, विस्तुहस्त्वाप ईरिता ।	
नक्ष्त्राभिमिति प्रोक्त व्याप्तिमात्रेण हिंसकम् ॥	३
अस्कृधोयुस्तु दीर्घायुर्निगृम्भाः शीघ्रहारिणा (ण) ।	
ओपध्यो वीरुधः सोमरमवाची ऋदूदरः ॥	४
वक्तव्योक्तो(क्त्यो) महोक्तश्च वृवदुक्थमिति स्मृत ।	
पुलुकामो भूरिकाम , कपना रुमयो मता ॥	५
भानुजीकः सुप्रसिद्ध प्रकाशो यस्य स स्मृत ।	
ओमना रक्षणापार्थ, जूर्णः शक्त्याख्यमायुवम् ॥	६

१ निचुम्पुणे (नि०) २ समस्यत्र कुट समस्य (नि०) कुटुंस्याऽर्थाण (नि०) ३ अङ् (नि०) ४ प्रामु ५ आशाभ्य (नि०) ६ कुणारुश्च. ७ दारिण. ८ महोक्त्यप

आसैंचती(असिन्वती)असंतादयन्यौ(न्त्यौ); प्रकलविद्वणिक् ।	
धान्यमर्जनपात्री या सोपलप्रक्षिणी मैता ॥	७
उपसीति ह्युपस्थाने; रुजाना नद्य ईरिताः ।	
पाथोने(त्रे)ऽम्बुनि खेऽभ्यर्धयज्वा पूष्णीस ईशिपे ॥	८
सवीपन्यम्यनुज्ञायामस्मे इत्यस्मदर्धकम् ।	
अमूरः पण्डिते; क्षोणं गृहे; थायन्त आश्रिताः ॥	९
ज्ञानानि विदयानि स्युः ; समयाः सर्वतः पृथुः ।	
शशमानः शंसमानः; आशीराशिपि चाशिरे ॥	१०
अजीगरिति चागृह्णा अगारीरिति वार्यवत् ।	
देवाच्या देवगत्यार्थे; कृपा कल्मि(ल्पि)तयार्धकम् ॥	११
विजामातुरपर्याप्तजामातृत्वस्य वाचकम् ।	
सोमानमभिपोत्ता(ता)रमोमास्तो रसका मताः ॥	१२
अनवार्य तु सकलं; किंमीदी पिशुनो मतः ।	
अमीवा रोगभूते स्यादमवानपि तादृशे ॥	१३
भयजात्या रोगजात्यामप्वा; दुरितमहसि ।	
अमतिः स्वात्मविज्ञाने; श्रुष्टी स्यात्सुखशाघयोः ॥	१४
रुद्राद्रोचिष्णुरूपे स्यात्पुरन्धिर्वरुणेन्द्रयोः ।	
रिशादसस्त उच्यन्ते हिंसका यैर्विदारिताः ॥	१५
सुविदत्रः सुविद्यावान्; सुदत्रस्तु सुदानकृत् ।	
आनुपक् स्यादानुपूर्व्यं; तुर्वणिः संभुजेद्दुतम्(भजेद्दुतम्) ॥	१६
गिर्वणः(णाः) स्तुतिसमक्ता; सूर्तं तु सिसमीरित(ते) ।	
जारयाव्यजनीत्यर्थे; यादृशिन्यादृशेऽर्थकम् ॥	१७
अत्रिया त्वग्रगाम्यम्यगसम्यक्चन ओदनः ।	
शुरुधो जश्नतीरापः वै(प)चता पक् उच्यते ॥	१८

१ असिन्वती. २ स्मृता. ३ देवोदेवाच्याकृपेत्वेक पदम् (नि०) ४ किमीदिने' (नि०).

५ पूर्व्ये. ६ गिर्वणसे (नि०) ७ असूत सूते' (नि०). ८ ससमीरिता. ९ प्रचता (नि०).

अमिनस्त्वनवच्छिन्नावयवोऽर्थाप्रतिष्कृतः ।	
प्रतीकारविनिर्मुक्ते; सुशिप्रो दीर्घनासिके ॥	१९
शोभमानहनौ च; द्विवर्हा द्विगुणवृद्धिमान् ।	
शाशदानस्तु शाश(शा)घमानः; सप्रो भुङ्गमे ॥	२०
उराणो बुँ(व)हुकुर्वाणे; रमणीयेषु रंस्विति ।	
प्रकारेऽक्र(ः)स्तिपाः कूपे; जवारु रविमण्डले ॥	२१
स्तियानामप्स्वथ स्तोत्रे जरूयं; कुलिशः पवौ ।	
विपयैकप्रधानो यस्तर्तेनुर्गृष्टं स्तु(त)स स्मृतः ॥	२२
वर्हणा परितो वृद्धौ; तुञ्जो दाने;ऽनले भूमिः ।	
संसारे विष्पितो; रौस्थि(स्पी) स्तुतिकर्तारि चाम्भसि ॥	२३
तुरीपमुदक प्रोक्तमृञ्जतिस्तु प्रसाधने ।	
ऋजुनीतिस्तु(ती तु) कौटिल्यरहितं गमनं मतम् ॥	२४
ऋदूपे दूरपतनौ तथागमनपातिनौ ।	
प्रतद्वसू हये; चोष्कूयमाणो दानकर्तारि ॥	२५
जिन्वति प्रीयते; चोष्कूयते धातुर्गु(र्व्यु)दस्यति ।	
हिनोतेति प्रहिणुत, स्वयमित्यर्थक मुमत् ॥	२६
दिर्विष्टिः स्वर्गफलक कर्म, दूतस्त्तरावति ।	
महत्पमत्रो; मञ्जोक्तगुणशालिन्मृचीगमः ॥	२७
अनर्वानाश्रितेऽनर्शरार्ति निष्पापदानकृत् ।	
असाम्यनन्ते; र्गल्दा तु धमन्यामथ जल्हवः ॥	२८
निर्ज्वलनेषु; वकुरो ज्योतिरोध(घ)जलौप(घ)यो ।	
वेकनाटानिति प्रोक्ता ये ॥ द्विगुणकारिणः ॥	२९
अभिधेतनशब्दः स्यादभिधावनवाचकः ।	
अंहुरोऽह (ह्)रण चाव(थ) कूपे; वाताप्यमम्भसि ॥	३०

वतः खेदेऽनुकम्पाया, चाकन्निच्छति पश्यति ।	
रथर्यति रथमै(मि)प्सावमक्रा ना(गो)न्तरिक्षयो ॥	३१
सटान्वेऽनारत शब्दकर्त्ता, कम्पक आघयः ।	
योऽनवक्षिप्तवचन स भवेदनप्रवः ॥	३२
पराशरस्त्वृषौ हिंसे, दनः स्युर्दानचेतस ।	
विकर्तनक्षमा दन्ता यस्या सा तु क्रिविर्दती ॥	३३
ससारिच्छौ शरारुः स्याद्वन्तहीने करुळती ।	
कीकटो नास्तिके, द्य(द्वच)र्थ इदयुरिदमिच्छति ॥	३४
एतद्वत्यप्यथो बुन्दो(न्द)वृन्दवृन्दारकाः शरे ।	
भत्यो(ः) अत्यो (अन्त्यो)गजेऽपि, किः वर्तल्युल्ब शब्दो जरायुणि ॥	
ऋवीस तु प्रथिव्यामित्याशुशुक्षणिवर्गक ॥	३५
अग्न्याद्या देवपत्न्यन्ता एकपञ्चाशता शतम् ।	
देवतावाचिनः शब्दा विशिष्येह न वर्णिताः ॥	३६
इति भास्कररायेण काण्ड एकपदाभिधः ।	
उक्तो जहाद्याशुशुक्षण्यादिवर्गद्वयान्वित ॥	३७
द्वाविंशत्यधिकाना शब्दाना षोडशशतानाम् ।	
यास्कव्याख्यानुमतः सपूर्णा वैदिकः कोशः ॥	३८
इत्याशुशुक्षण्यादिवर्गः ॥ ५ ॥	

इति श्रीमद्भारतस्युपाख्यगम्भीरराजदीक्षितसूरिसूनुभास्कर
 रायदीक्षितार्थचिन्तारचितो द्वितीय ऐकपदिव-
 काण्डो वैदिककोशश्च समाप्तः ।

॥ श्रीः ॥

अथ

वैदिकनिघण्टुः ।

अथ प्रथमोऽध्यायः ।

ॐ । गौः । ग्मा । ज्मा । क्ष्मा । क्षा । क्ष्मा । क्षोणी । क्षितिः । अवनिः ।
उर्वी । पृथ्वी । मही । रिपः । अदितिः । इळा । निर्रतिः । भूः । भूमिः ।
पुषा । गातुः । गोत्रेसेकविंशतिः पृथिवीनामधेयानि ॥ १ ॥ हेम ।
चंद्रं । रुक्मं । अयः । हिरण्यं । पेशं । कृशनं । लोहं । कनकं । कां-
चनं । भर्मं । अमृतं । मरुत् । दत्रं । जातरूपमिति पञ्चदश हिरण्यना-
मानि ॥ २ ॥ अंबरं । विद्यत् । व्योम । बर्हिः । धन्वं । अंतरिक्षं । आ-
काशं । आपः । पृथिवी । भूः । स्वयंभूः । अध्वा । पुष्करं । सैगरः । स-
मुद्रः । अध्वरमिति षोडशान्तरिक्षनामानि ॥ ३ ॥ स्वः । पृथिविः ।
नाकः । गौः । विष्टप् । नभ इति पद साधारणानि ॥ ४ ॥ खेदयः ।
किरणाः । गावः । रुश्मयः । अभीशवः । दीधितयः । गर्भस्तयः । वनं ।
उत्थाः । वसवः । मरीचिपाः । मयूखाः । सप्तक्रपयः । साध्याः । सुपर्णा
इति पञ्चदश रश्मिनामानि ॥ ५ ॥ आताः । आशा । उपराः ।
आष्ठाः । काष्ठाः । व्योम । कुकुभः । हरित इत्यष्टौ दिङ्गमानि ॥ ६ ॥
श्यावी । क्षुपा । शर्वरी । अक्तु । ऊर्म्या । रौर्म्या । यर्म्या । नर्म्या ।
दोर्पा । नक्ता । तर्म । रजः । असिक्री । पर्यस्वती । तर्मस्वती । घृताची ।
शिरींणा । मोका । शोका । ऊर्षः । पर्यः । हिमा । वस्वीति त्रयोविंशती
रात्रिनामानि ॥ ७ ॥ त्रिमावरी । सुनरी । मास्वती । ओदती । त्रिजा-
मघा । अर्जुनी । वाजिनी । वाजिनीवती । सुम्रावरी । अहना । द्योतना ।
श्वेत्या । अरुपी । सुनृता । सुनृतावती । सुनृतावरीति षोडशोपोनामानि
॥ ८ ॥ वस्तोः । धुः । भानुः । वासरं । स्वसराणि । ध्रंम । धर्मः ।

१ क्षोणि . २ सगर . ३ रम्या . ४ धीणा . ५ वमी . ६ घोः

गृणः । दिनै । दिवा । दिवेदिवे । यविद्यवीति द्वादशाहर्नामानि ॥ ९ ॥
 अद्रिः । आवा । गोत्रः । वलः । अश्रः । पुरुमोजाः । वलिज्ञानः ।
 अश्मा । पर्वतः । गिरिः । व्रजः । चरुः । वराहः । शंबरः । रौहिणः ।
 रैवतः । फ़लिगः । उर्परः । उर्पलः । चमसः । अहिः । अश्रं । बैलाहकः ।
 मेघः । दतिः । ओदनः । वर्षधिः । कुत्रः । अमुरः । कोश इति त्रिंशन्मे-
 घनामानि ॥ १० ॥ श्लोकः । धारा । इळा । गौः । गौरी । गांधर्वा ।
 गभीरा । गभीरा । मंद्रा । मंद्राजनी । वाशी । वाणी । वाणीनी । वाणः ।
 पविः । भारती । धमानः । नाळीः । मेळिः । मेना । मुर्या । सरस्वती ।
 निवित् । स्वाहा । वसुः । उपब्दिः । मायुः । काकुत् । जिह्वा । घोषः ।
 स्वरः । शब्दः । स्वनः । ऋक् । होत्रा । गीः । गार्था । गुणः । धेना ।
 प्राः । विपा । नेना । केशा । धिपणा । नौः । अक्षर । मही । अद्रितिः ।
 शची । वाक् । अनुष्टुप् । धेनुः । वल्गुः । गल्दा । सरः । सुपर्णा । नेकुरेति
 सप्तपञ्चाशद्वाहनामानि ॥ ११ ॥ अर्णः । क्षोदः । क्षत्रं । नमः ।
 अंभः । कर्बधं । मल्लिलं । वाः । धनं । धुतं । मधु । पुरीपं । पिप्पलं ।
 क्षीरं । विपं । रेतः । कशः । जन्म । वृत्रं । बुसं । तुड्या । बर्बुरं ।
 सुक्षेमं । धरुणं । सुरा । अररिदानि । ध्वस्मन्वत् । जामि । आयुधानि ।
 क्षपः । अहिः । अक्षरं । स्रोतः । तृप्तिः । रसः । लदकं । पयः । सरः ।
 भेषजं । सहं । शर्षः । यहं । ओजः । सुखं । क्षत्रं । आवयाः । शुभं ।
 यौटुः । भुतं । भुवनं । भविष्यत् । औपं । महत् । व्योम । यशः । महः ।
 सर्णीकं । स्येतीकं । सतोर्नं । गहनं । गभीरं । गंभरं । ईं । अश्रं । हविः ।
 सन्नं । सदनं । ऋतं । योनिः । ऋतस्ययोनिः । सत्यं । नीरं । रधिः । सत् । पूर्णं ।
 सर्वं । अक्षितं । बहिः । नामं । सर्पिः । अपः । पवित्रं । अमृतं । इंदुः ।
 हेम । स्वः । सर्गाः । शंबरं । अम्बं । वर्षुः । अन्नं । तोयं । तूर्यं । ऊर्ध्वं । शुकं ।
 तेजः । स्वधा । वारिं । जलं । जलापं । इदमित्येकशतमुदकनामानि

१ धृणिः. २ पलाहकः विपधिः. ३ मेनां । मेळिः. ४ नमा. ५ शरुम्. ६ बुंरुम्.
 ७ तिरा, सूर. ८ अररिदानि. ९ प्रयः. १० यदः. ११ महत् । आपं. १२ सतीकम्,
 स्मृतीकम्. १३ तपीटम्, नृपीटम् (१).

॥ १२ ॥ अवनयः । ख्याः । खाः । सीराः । खोत्याः । एन्यः ।
धुनयः । रुजानाः । वसणाः । खादीअर्णाः । रोधचक्राः । हरितः ।
सरितः । अग्रुवः । नभन्वः । वध्वः । हिरण्यवर्णाः । रोहितः । मस्रुतः ।
अर्णाः । सिधवः । कुल्याः । वैर्यः । उर्व्यः । इरावत्यः । पार्वत्यः । स्वैवत्यः ।
ऊर्जस्वत्यः । पर्यस्वत्यः । तरस्वत्यः । सरस्वत्यः । हरस्वत्यः । रोधस्वत्यः ।
भास्वत्यः । अजिराः । मातरः । नद्य इति सप्तत्रिंशन्नदीनामानि ॥ १३ ॥
अत्यः । हर्यः । अर्वा । वाजी । सर्ति । वरिः । दधिक्राः । दधिकारवा ।
एतम्बः । एतशः । पैद्दः । दौर्गहैः । औच्चैःश्रवसः । तार्क्यः । आशुः ।
ब्रध्नः । अरूपः । माश्रत्वः । अव्यययः । श्येनासः । सुपर्णाः । पतंगाः ।
नरः । ह्यार्याणा । हंसासः । अश्वा इति पण्डिंशतिरश्वनामानि ॥ १४ ॥
हरी इंद्रस्य । रोहितोऽग्ने । हरित आदित्यस्य । रासभाश्विनोः । अजाः
पुष्णः । एपत्यो मरुता । अरुण्यो गाव उषसा । श्यावाः सवितुः । विश्वरूपा
बृहस्पतैः । नियुतो वायोरिति दशादिष्टोपयोजनानि ॥ १५ ॥ भ्राजते ।
भ्राशते । भ्राश्यति । डीदयति । शोचति । मंदते । मंदते । रोचते । ज्योतते ।
द्योतते । द्युमदित्येकादश ज्वलतिकर्माणः ॥ १६ ॥ जमत् । कल्मली-
किन । जंजुणामवन् । मल्मलामवन् । अचिः । शोचि । तपः । तेज ।
हर । हर्णिः । शृंगाणि शृंगाणीसेकादश ज्वलतो नामधेयानि ॥ १७ ॥
गौहोमावर स्वैः । खेदय आता श्यावा विमावरो वस्तोरद्विश्वेकोऽर्णोऽवनयो-
ऽत्योहरीइंद्रस्य भ्राजते जमदिति सप्तदश ॥

॥ इति निघण्टौ प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयोऽध्यायः ।

ॐ । अपः । अम्रः । दंसः । वेप । वेप । विष्टी । वृत । कर्वर । कं-
रुण । शकम् । क्रतु । करणानि । करासि । करिंक्रत् । करती । चक्रत् ।
वर्त्त । कर्तोः । कर्तवै । कृत्वा । धी । शर्ची । शर्मी । शिर्मी । शक्तिः । शिल्प-
मिति पण्डिंशतिः कर्मनामानि ॥ १ ॥ तुक् । तोक । तनयः । तोकम् ।

१ यद्गप २ कृताकर्ष ३ रेवत्य ४ सस्वन्य ५ तरस्वत्य ६ शंगाह ७ वार्याणाम् ।
८ घोतते, ज्योतते. ९ घृणि . १० स्वार् . ११ शकम्, क्रतु, कर्णम्. १२ करती, करिन्क्रत्.

तकर्म । शेषः । अर्मः । गयः । जाः । अपत्यं । सहुः । सुनुः । नपात् । प्रजा ।
 बीजमिति पञ्चदशापत्यनामानि ॥ २ ॥ मनुष्याः । नरः । घ्वाः ।
 जंतवः । विशः । क्षितयः । कूष्टयः । च्छेपयः । नहुषः । हरयः । मर्याः ।
 मर्त्याः । मर्ताः । व्राताः । तुर्वशाः । द्रुह्यवः । आयवः । यदवः । अनवः ।
 पूर्वः । जगत । तस्थुषः । पंचजनाः । विवर्षतः । एतर्ना इति पञ्चविंश-
 तिर्मनुष्यनामानि ॥ ३ ॥ आयती । च्यवाना । अभीशू । अमेवाना ।
 विनुगृप्ती । गर्भस्ती । कर्त्तौ । बाहू । भुरिजा । क्षिपस्ती । शक्ररी । भरित्रे
 इति द्वादश बाहुनामानि ॥ ४ ॥ अग्रुवः । अण्व्यः । क्षिपः । विशः । शर्याः ।
 रजनाः । भीतयः । अथर्यः । विषः । कर्त्या । अवनयः । हरितः ।
 स्वसारः । जामयः । सनाभयः । योक्ताणि । योर्जनानि । धुरः । शाखाः ।
 अभीशवः । दीर्घितयः । गैभस्तय इति द्वाविंशतिरङ्गुलिनामानि ॥ ५ ॥
 वरिम । उश्मसि । वति । वेनेति । वेसति । वाञ्छति । वष्टि । वनोति ।
 जुपते । ह्यैति । आचके । उशिक । मन्यते । छर्त्सत् । चाकनेत् । चक्र-
 मानः । कनेति । कानिपद्विसष्टादश कान्तिकर्माणः ॥ ६ ॥ अर्धः । वार्जः ।
 र्वयः । श्रव । एक्षः । पितुः । सुंतः । सिन । अवः । सु । ध्रासि । इरा ।
 इळा । इप । ऊर्क । रसः । स्वधा । अर्कः । सन् । नेमः । सुसं । नम ।
 आयुः । सुवृता । घर्ष । वर्चः । कीलालं । यज्ञ इत्यष्टाविंशतिरन्नना-
 मानि ॥ ७ ॥ आर्वयति । भर्वति । बभस्ति । वेति । वेवेष्टि । अविप्यन् ।
 वप्सति । भसथ । वृब्धा । हरतीति दशात्तिकर्माणः ॥ ८ ॥ ओजः ।
 पांज । शव । त्रैवः । तरः । त्रैसः । शर्धः । बार्धः । नृम्ण । तविपी ।
 शुष्म । शूष्ग । दक्षः । वाळु । च्यौल । अ्रुपं । सहः । यह । वधः ।
 वर्ण । वृजन । वैर्क । मृज्मना । पोस्थानि । भूर्णसि । द्रविण । स्पर्द्रासः ।
 शबरमित्यष्टाविंशतिर्वलनामानि ॥ ९ ॥ मव । रेकर्ण । रिक्थं । वेदः ।
 वरिवः । श्वात्र । रत्न । रुयि । क्षत्र । भगं । मीब्हुं । गयः । दुष्मं ।

१ शेष . २ अभीशु(२) ३ विश । क्षिप । एष ४ अथर्व . ५ सुदस्ता . ६ वेष्टि .
 ७ ईयाति . ८ शसनत् . ९ पय । प्रय . १० सुतम् . वय . ११ वाज . १२ तग . तव .
 १३ तक्ष . १४ शुष्म . श्व . दक्षः १५ विट् १६ म्यद्रास (१)

इंद्रियं । वसु । रायः । राधः । भोजन । तना । नृम्ण । बंधुः । मेधा । यशः ।
 ब्रह्म । द्रविण । श्रवः । वृत्र । वृतमित्यष्टाविंशतिरेव धननामानि
 ॥ १० ॥ अन्या । उस्त्रा । उस्त्रिया । अही । मही । अक्षिति । इळा ।
 जगती । शकरीति नव गोनामानि ॥ ११ ॥ रेळते । हेळते । भामते ।
 भ्रूणीयते । भ्रीणातं । भ्रेपति । दोषति । वृनुष्यति । कषते । भोजत
 इति दश शुध्यतिकर्माणः ॥ १२ ॥ हेळ । हरः । हणः । त्यजः ।
 भामः । एहः । हेंरः । तपुषी । जूर्णि । मुन्युः । व्यथिरिसेकादश
 क्रोधनामानि ॥ १३ ॥ वतते । अयते । लोटते । लोठते । स्यदते ।
 कसति । सपति । स्यमति । स्ववति । स्वसते । अवति । श्रोतति । ध्वसति ।
 वेनति । माष्टि । भुरण्याति । शवति । फालयति । पेलयति । कटति ।
 पिस्वति । निस्वति । मिस्वति । प्रवते । डवते । च्यवते । कवते । गवते ।
 नवते । क्षोदति । नक्षति । सक्षति । म्यक्षति । सचति । ऋच्छति । तुरी-
 यति । चतति । अतति । गति । इयक्षति । सश्रति । त्सरति । रहति ।
 यतते । भ्रमति । प्रजति । रजति । लजति । क्षियति । धमति । मिनाति ।
 ऋण्वति । ऋणोति । स्वरति । मिसति । "बेषिष्टि । योषिष्टि । रिणाति ।
 रीयते । रेजति । दध्यति । हृन्नोति । युध्यति । घन्वति । अरुषति ।
 आर्यति । "दीर्यते । तर्ति । दीर्यति । ईपति । फणति । हनति । अ-
 दति । मक्षति । ससृते । नमते । हर्षति । इयति । ईते । ईखते । जयति ।
 श्वात्रति । गति । अंगनीगति । जगति । जिन्वति । जसति । गर्मति ।
 प्राति । प्राति । प्रयति । वहते । रथयति । जहते । प्व कति । सुपति । प्साति ।
 वति । यति । इपति । द्राति । दूळति । एजति । जमति । जवति । व-
 चति । अनिति । पवते । हति । सेधति । जगन् । अजगन् । जिगति ।
 पतति । इन्वति । द्रमति । द्रवति । वेति । ह्यंतात् । एति । जगायात् । अ-
 युधुरिति द्वाविंशं शतं गतिकर्माणः ॥ १४ ॥ नु । मक्षु । इवत् । ओ-
 प । जीराः । जूर्णि । शूर्ता । शुघनास । शभि । तुष्टु । तुय । तुर्णि ।

१ हणीयते २ भोजत (१) ३ मूर्णि ४ इह (१) ५ स्वसति ६ मियक्षति ७ वि-
 षिष्टि ८ योषिष्टि ९ हृन्नोति १० सीयते. ११ गनीगन्त १२ हन्तात् १३ जूर्ण

अजिरं । भ्रुण्युः । शु । आशु । प्राशुः । त्तुजिः । त्तुजानः । तुज्यमा-
नासः । अजाः । सान्नीवित् । द्युगत् । त्जत् । तरणिः । वातरंहा इति
पर्द्धशतिः क्षिपनामानि ॥ १५ ॥ त्कित् । आसात् । अंबरं । तुर्वशं ।
अस्तमीके । आके । उपाके । अर्वाके । अंतमानां । अवमे । उपम इत्ये-
कादशांतिकनामानि ॥ १६ ॥ रणः । विवाक् । वित्वादः । नदनुः ।
भरं । आक्रंदे । आहवे । आजौ । पृतनाज्यं । अभीकं । समीके । ममस-
त्यं । नेमधिता । संकाः । समितिः । समनं । मीळहे । एतनाः । स्पथः । मृधः ।
पुत्सु । समत्सु । समर्थे । समरणे । समोहे । समिये । संख्ये । संगे । संयुगे ।
संगये । संगमे । वृत्रतूर्यं । पुक्षे । आणौ । शूरसातौ । वाजसातौ । समनी-
के । खलं । खर्जे । पौस्थं । महाधने । वार्जे । अज्म । सद्म । संयैत् ।
संवत् इति पदचत्वारिंशत्संग्रामनामानि ॥ १७ ॥ इन्वति । नक्षति ।
आक्षाणः । आनद् । आष्टं । आपानः । अशत् । नशत् । आनशे । अं-
शुत इति दश व्याप्तिकर्माणः ॥ १८ ॥ दभोति । श्वेति । ध्वरति ।
धूवति । वृणक्ति । वृश्चति । कृण्वति । कृताति । श्वसिति । नभते । अर्दय-
ति । स्तृणाति । स्नेहयति । यातयति । स्फुरति । स्फुलति । निवपंतु ।
अवतिरति । वियातः । आतिरत् । त्कित् । आखंडल । दृणाति । रुग्णा-
ति । शृणाति । शम्नाति । तृणेब्धिं । ताब्धि । नितोशते । निर्बर्हयति ।
मिनाति । मिनोति । धमतीति त्रयस्त्रिंशद्दधकर्माणः ॥ १९ ॥ दिद्युत् ।
नेमिः । हेतिः । नमः । पविः । सुकः । वृकः । वधः । वज्रः । अकः ।
कुत्सः । कुलिशः । तुंजं । तिर्मः । मेनिः । स्वाधितिः । सार्यकः । परशु-
रित्यष्टादश वज्रनामानि ॥ २० ॥ इरज्यति । पत्यते । क्षयति । राजती-
ति चत्वार ऐश्वर्यकर्माणः ॥ २१ ॥ राष्ट्री । अर्यः । नियुत्वान् । इन-
इन इति चत्वारीश्वरनामानि ॥ २२ ॥

वयुनमिति दश प्रशस्यनामानि ॥ ८ ॥ केतुः । केतः । चेतः । चित्तं । क्रतुः ।
 असुः । घीः । शर्ची । माया । वयुन । अभिरुयेसेकादश प्रज्ञानामानि
 ॥ ९ ॥ वट् । श्रत् । सूत्रा । अद्वा । इत्या । ऋतमिति पट् ससना-
 मानि ॥ १० ॥ चिक्यत् । चाकनत् । अचक्ष्म । चष्टे । विचष्टे । विच-
 र्पणिः । विश्वर्चर्पणिः । अवचाकशदिसष्टौ पश्यतिकर्माणः ॥ ११ ॥
 हिक । नुक । सुक । आहिक । आकी । नकिः । माकिः । नकी । आकृत-
 मिति नवोत्तराणि पदानि सर्वपदसमाभ्रानाय ॥ १२ ॥ इदमिव ।
 इदंयथा । अग्निर्न ये । चतुरांश्चिद्दमानात् । ब्राह्मणा व्रतचारिणः । वृक्षस्य
 नु ते पुरुहूतव्याः । जार आ भग । मेपोभुतो १ भियन्नयः । तद्दूषः । त-
 र्दणः । तद्दत् । तथेति द्वादशोपमाः ॥ १३ ॥ अर्चति । गायति । रेमति ।
 स्तोभति । गुर्धयति । गूणाति । जर्ते । ह्यते । नर्दति । पृचउति । रिह-
 ति । धर्मति । कृपायति । कृपण्यति । पनस्यति । पनायते । वल्गुयति ।
 मंदते । भंदते । छंदति । छदयति । शशमानः । रजयति । रजयति । शं-
 संति । स्तौति । यौति । रौति । नौति । भनति । पणायति । पणते । सर्पति ।
 पर्युसाः । मुहयति । वाजयति । पुजयति । मन्यते । मर्दति । रसति ।
 स्वरति । वेनति । मृदयते । जल्पतीति चतुश्चरारिंशदर्चतिकर्माणः
 ॥ १४ ॥ विप्रः । विप्रः । गृत्सं । धीरं । वेनः । वेधाः । कण्वः । ऋभुः ।
 नवेदाः । कथिः । मनीषी । मभाता । विधाता । विपः । मनुश्चित् । विपश्चित् ।
 विपन्त्यवः । अकेनिपः । उशिजः । कीस्तामः । अद्धातयं । मतयः ।
 मुहुषाः । वापत इति चतुर्विंशतिर्मेधाविनामानि ॥ १५ ॥ रेभः । जति-
 ता । कारुः । नदः । स्तांमुः । कीरिः । गौः । सूरिः । नादः । छंदः । स्तु-
 पू । रुद्रः । कृपण्यारति त्रयोदश स्तोत्रनामानि ॥ १६ ॥ युजः ।
 वेनः । अजरः । मेधं । विदधः । नार्थ । मर्वन । होत्रा । इष्टिः । देवना-
 ता । मयः । विष्णुः । इदुः । प्रजापतिः । धर्म इति पञ्चदश यज्ञनामानि
 ॥ १७ ॥ भरता । कुरवः । वागतं । वृकवर्हिपः । युतध्वजः । मरुतः ।

सुचार्य । देवयव इत्याष्टाष्टलिङ्गनामानि ॥ १८ ॥ ईर्महे । यामि । मन्महे ।
 दैद्धि । शग्धि । पुग्धि । मिर्मिहि । मिमोहि । रिरिर्हि । रिरोहि । पीपरत् ।
 यतार । यधि । इपुध्यति । मदेमहि । मनामहे । मायत इति सप्तदश याञ्चा
 कर्माणः ॥ १९ ॥ दाति । दाशति । दासति । राति । रासति । पूणक्षि ।
 पूणाति । शिक्षति । तेजति । महत इति दश दानकर्माणः ॥ २० ॥
 परिस्त्रव । पर्वस्त्र । अभ्यर्ष । आशिप इति चत्वारोऽभ्येपणाकर्माणः
 ॥ २१ ॥ स्वपिति । सस्ताति द्वौ स्वपितिकर्माणौ ॥ २२ ॥ कूर्प ।
 कातु । कर्त । वन्न । काट । खात । अवत । क्रिधि । सूद । उत्त ।
 श्शयदात् । कारोतरात् । कुशय । केवट इति चतुर्दश कृपनामानि
 ॥ २३ ॥ तूपु । तंका । रिम्बा । रिपु । रिर्का । रिहाया । त्रायु ।
 तस्कर । वनर्गु । हुरश्चित् । मुपीवान् । मलिगुच । अवशास । छक
 इति चतुर्दशैव स्तेननामानि ॥ २४ ॥ निष्य । मख । सुनुत । हिरुक् ।
 प्रतीच्य । अपीच्यमिति पणिर्णातान्तर्हितनामधेयानि ॥ २५ ॥
 आके । पराके । पराचै । आरे । परावत इति पञ्च दूरनामानि ॥ २६ ॥
 प्रल । प्रदिव । प्रवया । सनेमि । पुव्य । अन्हायेति पदपुराणनामानि ॥ २७ ॥
 नव । नूतन । नूतन । नव्य । इदा । इदानीमिति पञ्चैव नव नामानि ॥ २८ ॥
 प्रपित्वे । अभीर्के । दन्न । अर्भक । तिर । सत । त्व । नेम । कैक्षा ।
 स्तुर्भि । वस्त्रीभि । उपजिह्विका । ऊर्दर । रुदर । रम । पिनाक । मेना ।
 ग्रा । शोष । वैतस । अया । एना । सिर्पकु । सक्ते । म्यसते । रेजत इति
 पाँडुशतिर्दश उत्तराणि नामानि ॥ २९ ॥ स्वधे । पुरंधी । धिपणे ।
 रोदसी । क्षोणा । अभसी । नभसी । रजसा । मदसी । सधनी । पतवती ।
 बहुले । गभारे । गभीर । ओण्यौ । चम्बौ । पार्श्वौ । मही । उर्वी ।
 पृथ्वी । अदिती । अही । दरेजते । अपार अपारे इति चतुर्विंशतिर्द्यावा
 पृथिव्योर्नामधेयानि ॥ ३० ॥

उर्द्व १ ह महद्रबहरज्यतिर्गिवातानिर्णिक (ग)श्चेमाक्तुर्बटचिकयद्धिर्दमिद

मिवाचंतिविप्रोरेभोयज्ञोभरताईमहेदातिपरिस्वस्वपितिकूपस्तृपुर्निण्यमाकेप्रलं-
नवंप्रपित्वेस्वधेत्रिशत् ।

इति निघण्टौ तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थोऽध्यायः ।

ॐ जहा । निशा । शिताम । मेहना । दग्नाः । मूर्धः । इपिरेण । कु-
रुतन । जठरे । तित्तु । शिमे । मृध्या । मंडू । ईमांतासः । कार्यमानः ।
लोषं । शीरं । विद्रधे । द्रुपदे । तुर्वनि । नंसते । नंसतः । आहनसः । अद्म-
सत् । इप्मिणः । बाहः । परितक्म्या । सुक्ते । दर्यते । नूचित् । नूच । द्वा-
वने । अकूपारस्य । शिशीति । सुतुकः । सुप्रायणाः । अप्रायुवः । वयवनः ।
रजः । हरः । जुहुरे । व्यंतः । क्राणाः । वार्शा । विपुणः । जामिः । पिता ।
शयोः । अदितिः । एरिरे । जमुरिः । जरति । मंदिने । गौः । गातुः । दं-
सयः । तूताव । चयसे । वियुते । ऋधक् । अस्याः । अस्येति द्विपष्टिः प-
दानि ॥ १ ॥ सान्नि । वाहंष्टः । द्रुतः । वावशानः । वार्य । अंधे । असे-
श्रंती । वनुप्यति । तरुप्यति । मंदनाः । आहनः । नदः । सोमोअक्षाः ।
श्वान्न । जतिः । हासमाने । पङ्क्तिः । ससं । द्विता । ग्राः । वराहः । स्वसं-
राणि । शर्याः । अर्कः । पविः । वक्षः । धन्व । सिने । इत्या । सचा ।
चित् । आ । धूम्रं । पवित्रं । तोदः । स्वचाः । शिपिविष्ट । विष्णुः ।
आवृणिः । पृथुज्या । अथर्यु । काणुका । अध्रिगुः । आंगुपः । आपातमन्युः ।
श्मशा । उर्वशी । वधुने । वार्जपस्त्य । वार्जमन्ध । मध्यं । गधिता । कौर-
याण । तौरयाण । अन्हयाणः । हरयाणः । आरितः । वंदी । निःपपी ।
तूर्णाश । क्षुषं । निनुपुणः । पदिं । षट् । वृकः । जोपवाक । रुत्ति ।
श्वनी । समस्य । कुटस्य । चर्षणिः । शर्वं । केर्षयः । तुतुमारुषे । अं-
सत्रं । काकुद् । वीरिटे । अळ । परि । इं । सीं । एनं । एनां । सृणिरिति
चतुरुत्तरमशीतिः पदानि ॥ २ ॥ आशुशुक्षणि । आशाम्यः । काशिः ।
कुणारु । अलातृणः । मल्लूर्कः । कल्पयं । विस्वहः । वीरुधः । नक्षदामं ।

अस्कृद्योयुः । निशुभाः । बृवदुक्थं । ऋदुदरः । ऋदुपे । पुलुकामः । असिन्वती ।
 कपना । भाक्कजीकः । रुजानाः । जूर्णः । ओमना । उपलप्रक्षिर्णा । उपसिं ।
 प्रकलवित् । अम्यर्धयज्वा । ईक्षे । शोणस्य । अस्मे । पार्थः । सर्वामनि ।
 सप्रथाः । विदथानि । श्रायतः । आशीः । अर्जागः । अमूरः । शगमानः ।
 देवोदेवाच्याकृपा । विजांमातुः । ओमांसः । सोमान् । अनुवायं । किमीदिने
 अमवान् । अमीवा । दुरितं । अर्प्वा । अमतिः । श्रुष्टी । पुरधिः । रुशत् ।
 रिशादसः । सुदत्रं । सुविदत्रं । आनुपक् । तुर्वणिः । गिर्वणसे । असु-
 त्तैसूते^१ । अम्यक् । यादक्षिन् । जार्यार्यि । अग्रिया । चनः । पचता ।
 शुरुयः । अमिनः । जङ्गती । अप्रतिष्कृतः । शार्शदानः । सप्रः । सुशिप्रः ।
 शिप्रै^२ । रंसु । द्विर्हाः । अक्रः । उराणः । स्तिर्यानां । स्तिपाः । जवारु ।
 जरुयं । कुलिशः । तुंजः । बर्हणा । ततनुष्टिं । इलीबिशाः । क्रियेधाः ।
 भूमिः । विष्पितः । तुरीषे । रास्पिनः । ऋंजतिः । ऋजुनीती । प्रतद्वसू ।
 हिनोतं । चोष्क्यमाणः । चोष्क्यते । सुमत् । दिर्विष्टिपु । द्रुतः । जि-
 न्वति । अमत्रः । ऋचीयमः । अनेर्शरति । अनुर्वा । असांमि । गल्दया ।
 जल्हवः । बर्कुरः । वेरुनाटान् । अभिधेतन । अंहुरः । बतः । वाताप्ये ।
 चाकन् । रपर्यति । अमक्रां । आधवः । अनवब्रवः । सुदान्वे । शिरिर्बिठः ।
 पुराशरः । क्रिर्विर्दती । करुळती । दर्नः । शरारुः । इदंधुः । कीर्कटेपु ।
 बुंदः । वृंदं । किः । उल्ब । ऋवीसमृवीसमिति द्वात्रिंशच्छतं पदानि ॥ ३ ॥
 अहासन्निमाशुशुक्षणिस्त्रीणि ॥

इति निघण्टी चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमोऽध्यायः ।

ॐ अग्निः । ज्ञातवेदाः । वैश्वानर इति त्रीणि पदानि ॥ १ ॥ द्विणो-
 दाः । इध्मः । तनूनपात् । नराशंसः । डळः । बर्हिः । द्वारः । उपासानक्ता ।
 दैव्याहोतारा । तिस्त्रो देवीः । त्वष्टां । वनस्पातः । स्वाहाकृतय इति त्रयो-

दश पदानि ॥२॥ अश्वः । शक्रानं । मरूकाः । असाः । आवाणः । नरा-
शंसः । रयः । दुंदुभिः । इपुधिः । हस्तघ्नः । अभीशवः । धनुः । ज्या ।
इपुः । अश्वार्जनी । उलूखल । वृषभ । दृनणः । पितुः । नद्यः । आप ।
ओषधयः । रात्रिः । अरण्यानी । श्रद्धा । पृथिवी । अर्वा । अग्रायी ।
उलूखलमुमले । हविर्धनि । द्यावापृथिवी । विषाटछतुष्टी । आर्त्तो । गुना-
सीरी । देवीजोर्षी । देवीउर्जाहुतीति पदात्रिंशत्पदानि ॥३॥ वायुः । वरु-
णः । रुद्रः । इंद्रः । पुन्य । बृहस्पति । ब्रह्मणस्पतिः । क्षेत्रस्यपति ।
वास्तोस्पतिः । वाचस्पतिः । अपानपान् । यमः । मित्रः । कः । सरस्वान् ।
विश्वकर्मा । तार्क्ष्य । मन्यु । दधिक्राः । सविता । त्वष्टा । वात । अग्निः ।
धेनुः । अमुनीतिः । ऋतः । इंद्रुः । मजापतिः । अहिः । अहिर्बुध्न्यः । सु-
पर्णः । पुरूरवा इति द्वात्रिंशत्पदानि ॥ ४ ॥ श्येन । सोमः । चद्रमाः ।
मृत्युः । विश्वानरः । घाता । विघाता । मरुत । रुद्राः । ऋभधः । अंगि-
रसः । पितरं । अर्षाणः । भृगव । आस्याः । अदिति । सरमा । सर-
त्त्वती । वाक् । अनुमतिः । राका । सिनीवाली । बुहूः । यमी । उर्वशी ।
पृथिवी । इंद्राणी । गौरी । गौः । धेनु । अर्वा । पृथ्या । स्वस्तिः । उ-
पाः । इळा । रोदसीति पदात्रिंशत्पदानि ॥ ५ ॥ अश्विनौ । तुषा ।
सूर्या । वृषारूपायी । सरण्यु । त्वष्टा । सविता । भर्गः । सूर्यः । पूषा ।
विष्णु । विश्वानर । वरुण । केशी । केशिनः । वृषाकपिः । यम । अज-
एकपान् । पृथिवी । समुद्र । अर्षा । मनु । दध्यद । आदित्या । सप्तर्ष-
य । देवा । विश्वेदेवा । साध्या । वसवः । वाजिन । देवपत्न्यो देवप-
त्न्य इत्येकत्रिंशत्पदानि ॥ ६ ॥

अग्निद्रविणोदाश्वोवायुःश्येनोश्विनौ पट् ।

इति निघण्टी पथमोऽध्याय ॥ ५ ॥

AN ALPHABETICAL INDEX (SANSKRIT.)

Appendix I.

अ.	नि० श्लोक	नि० खण्डम्		नि० श्लोक	नि० खण्डम्
असन्तम्	४१४२	४१२	अद्भुतम्	३१५	३१३
अहुर	७१३०	४१३	अघसत्	४१७	४१९
अकूपार (रस्य)	४११०	४१९	अदि	११७७	११९०
अन्तु	११९२	११७	अधिगु	४१३२	४१२
अक्	७१२९	४१३	अध्वरम्	११७	११३
अक्षरम्	११२२, २५	११९१, ९२	अध्वर	३१२७	३१७७
अक्षितम्	११२५	११९२	अघा	११५	११३
अगन्	२१२६	२१९४	अनमिशस्य	३१९२	३१८
अग्निया	७११८	४१३	अनर्वा	७१२८	४१३
अमुष	११३९, २१८	११९३, २१५	अनर्चरातिम्	"	"
अघशस	३१३७	३१२४	अनवय	३१९७	३१८
अग्न्या	११२०	२१९९	अनर	२१५	२१३
अचक्ष्म	३१९५	३१९९	अनवत्रव	७१३२	४१३
अच्छ	४१४९	४१२	अनवायम्	७१९३	"
अजगन्	२१२४	२१९४	अनिति	२१२४	२१९४
अजा	११३९	११९५	अनुष्टुप्	११२२	११९९
अजितम्	२१३२	२१९५	अनद्य	३१९२	३१८
अजिरा	११३४	११९३	अनमा	"	"
अजीग	५१९९	४१३	अतमानाम्	२१३४	२१९६
अज्म	२१३८, ३१६	२१९७, ३१४	अन्तरिक्षम्	११६	११३
अज्ञा	२१३२	२१९५	अथ	२१९२, ४१२०	२१७, ४१२
अण्व्य	२१९०	२१५	अनम्	११२९	११९२
अतति	२१२९	२१९८	अप यम्	२१३	२१२
अत्य	११३५	११९८	अपारे	३१४७	३१३०
अययुम्	४१३९	४१२	अपीच्यम्	३१३८	३१२५
अयय	२१९०	२१५	अप	११२७, २१९	११९२, २१९
अदिति	११३, २२, २१ ३०, ४१९६	११९९, ९९, २१९९, ४१९	अप्रवाना	२१७	२१८
अदिति	३१४७	३१३०	अप्र	२१२, ४, ३१- ९०	२१९, २, ३१७
अद्वा	३१९४	३१९०	अप्रतिष्कृत	५१९९	४१३
अद्वातय	३१२५	३१९५	अप्रयुव	४१९२	४१९
			अप्वा	७१९४	४१३

अत्स	३११	३१७	अवि	११४१	११७
अमिष्या	३१३	३१८	अजनी	११९८	११८
अभिधेतन	७१३०	४१३	अजनम्	३१११	३१७
अभीष्टे	२१३६, ३१४१	२११७, ३१२९	अण	११२४	१११२
अभीशत.	११९, २११०	११५, २१९	अर्णा	११३३	१११३
अभीशू	२१७	२१४	अर्दति	२१२७	३११८
अभ्यर्द्धगज्या	५१८	४१३	अर्दयति	२१४०	२११५
अभ्यर्ष	३१३३	३१२१	अर्भरम्	३१८१	३१२५
अभ्रम्	१११६	१११०	अर्भर.	३१२	३१२
अभ्रम्	११३०	१११२	अर्ष	२१४५	२१२७
अभ्यः	३१५	३१३	अर्षा	११३५	१११४
अमति	३१११, ५११४	३१७, ४१३	अर्षके	२१३३	२११६
अमत्रः	७१२७	४१३	अलाक्षण	७१७	४१३
अमगान्	५११३	४१३	अल्प	३१२	३१२
अमा	३१९	३१४	अत्राकृशात्	३११४	३१११
अमिन	५११८	४१३	अवति	२१७६	२११४
अमीषा	७११३	४१३	अवतिरति	२१४१	२११५
अमूर.	५१५	४१३	अवत	३१३४	३१२३
अमृगम्	११५ ३०	११२, ११२	अवनय	११३१; २१९	१११३, २१५
अम्वरम्	११६, २१३३	११३, २११६	अवनि	११३	१११
अम्बु	११२३	१११२	अवमे	२१३४	२११६
अम्भसी	३१४६	३१३०	अव	२११३	२१७
अम्भृण	३१४	३१३	अविष्णु	२११५	२१८
अम्भ	११७४	१११७	अव्यय	११३६	१११४
अम्यरू	५११८	४१३	अशत्	२१३९	२११८
अयते	२१२३	२११४	अशनुते	"	"
अया	३१४४	३१२५	अशन	१११७	१११०
अयुधु	२१३०	२११४	अस्मा	"	"
अय	११३	११२	अथा	११३५	१११४
अरिन्दानि	११२६	१११७	असत्राम्	७१३१	४१३
अरण्योगान	११३८	१११५	असधन्ती	४१२१	४१२
अरुषति	२१२५	२११४	असामि	७१२८	४१३
अरुषी	१११५	११८	असिनी	१११२	११७
अरुषम्	३१११	३१७	असिन्वती	७१७	४१३
अरुष	११३६	१११८	असुर	१११६	१११०
अर्ष	२११३ ४३, ४१२७	२१७ २०, ४१२	असु	३११३	३१९
अर्षति	३१२७	३११४	अमृतसूर्ते(सूर्ते)	७११७	४१३
			अस्कृषाय	७१४	"

अस्तमीके	२१३३	२१९२	आयव	२१६	२१३
अस्तम्	३१६	३१८	आयुवानि	११२६	११९२
अस्मे	५१९	४१३	आयु	२१९३	२१७
अस्य	४१९८	४१९	आरित	४१३७	४१२
अस्या	"	"	आरे	३१३९	३१२६
असमा	३१९२	३१८	आर्यति	२१२९	२१९४
अहना	११९४	११८	आवयति	२१९४	२१८
अहि	११९८, २६	११९०, १२	आवया	११२७	११९२
अही	२१२०, ३१८७	२१९१, ३१३०	आशा	११९१	११६
अदाय	३१४०	३१२७	आशा (शाभ्य)	५११	४१३
अन्हपाण	४१३६	४१२	आशिष	३१३३	३१२१
आ			आशो	५११०	४१३
आ (जार अ भगम्)	३१९९, ४१२८	३१९३, ४१२	आशु	२१३१	२१९५
आनाशम्	११७	११३	आशु	११३६	११९४
आनीम्	३१९६	३१९२	आशुशुभणि	५११	४१३
आकृतम्	३१९५	"	आष्ट	२१३९	२१९८
आके	२१३३, ३१३९	२१९६, ३१२६	आष्टा	१११०	११६
आकनिप	३१२५	३१९५	आसात्	२१३४	२१९६
आनन्दे	२१३५	२११७	आहन	४११२	४१२
आक्षण	२१३९	२११८	आहनस	४१८	४१९
आखण्डल	२१४२	२१९९	आहवे	२१३४	२११७
भागनीगन्ति	२१२९	२११४	आहिरुम्	३१९५	३१९२
आघृणि	४१२९	४१२	इ.		
आहूप	४१३३	"	इत्या	३११४, ४१२८	३१९०, ४१२
आघके	२१९२	२१६	इदा	३१८०	३१२८
आजी	२१३६	२११७	इदानीम्	"	"
आणी	"	"	इदम्	११३०	११९२
आता	११९१	११६	इदसु	५१३४	४१३
आतिरत्	२१८०	२१९९	इन	२१८५	२१२२
आधव	५१३७	४१३	इ-दु	११२८, ३१२८	११९२, ३११७
आनट्	२१३९	२११८	इन्द्रियम्	२११८	२११०
आनशे	"	"	इन्वति	२१२८, ३९	२१९४, १८
आनुषक	५१९६	४१३	इयक्षति	२१३०	२१९४
आपान	२१३९	२११८	इयति	२१२९	"
आपान्तम-यु	४१३२	४१२	इरज्यति	२१४८, ३१७	२१२१, ३१५
आप	११६, २९	११३, १२	इरा	२१९३	२१७
आपतो	२१७	२१४	इरावय	११३३	११९३
			इलोपिष	५१२	४१३

इव (इदमित्)	३१९५	३१९३	उत्तिकृ	२१९९	२१६
इपति	२१२४	२१९४	उत्तिजः	३१२५	३१९५
इपिरः (रिण)	४१३	४११	उत्ससि	२११०	२१६
इपुष्यति	३१३१	३१९५	उसा	२१२०	२१९९
इपम्	२१९३	२१७	उसाः	११५	११५
इष्टि.	३१२०	३१९७	उसिया	२१२०	२१९९
इष्मिण	४१७	४११	ऊ.		
इळा (?)	११३, २१; २१ १३, २०	११९, ११; २१ ७, ११	ऊति.	४१२३	४१२
ई.			ऊषः	११९२	११७
ईक्षे	५१८	४१३	ऊर्	२१९३	२१७
ईक्षते	२१२६	२१९४	ऊर्जस्वत्य	११३३	११९३
ईम्	११२७, ४१४२	११९२, ४१२	ऊर्जरम्	३१४३	३१२९
ईमते	३१३०	३१९५	ऊर्ज्या	११९२	११७
ईते	२१२५	२१९४	कृ.		
ईमान्त (तास.)	४१७	४११	कृद्	११२२	११९९
ईपाति	२१२४	२१९४	कृसा	३१४२	३१२५
ऊ.			कृचीवम.	५१२७	४१३
उकथ्य	३१९२	३१८	कृच्छति	२१२६; ३१७	२१९४, ३१५
उक्षा	३१३	३१३	कृमुनीती	५१२४	४१३
उक्षितः	"	"	कृजति	"	"
उरसः	३१३५	३१२३	कृणद्धि	३१७	३१५
उदकम्	११२३	१११०	कृणोति	२१२७	२११४
उपजिह्विना	३१४३	३१२५	कृण्वति	२१२०	"
उपद्धि	११२९	११९९	कृतम्	११२०, ३११४	११९२, ३११०
उपमे	२१३४	२१९६	कृतस्योनि	११२५	११९२
उपर	११९०	११९०	कृदृदरः	५१४	४१३
उपराः	११९०	११६	कृदुपे	५१२५	"
उपल.	११९०	११९०	कृधर्	४१९०	४१९
उपलप्रक्षिणी	५१७	४१३	कृध्रोनि	३१७	३१५
उपति	५१८	"	कृधीसम्	५१३६	४१३
उपाके	२१३३	२१९५	कृमु	३१२४	३१९५
उपाण.	५१२९	४१३	कृमुक्षा	३१३	३१३
उरु	३१९	३१९	कृस्यदात्	३१३५	३१२३
उर्वशी	४१३३	४१२	कृष्य	३१३	३१३
उर्वी	११४, ३१४७	११९, ३१३३	कृष्यन्	३१२	३१२
उर्व्य.	११३३	११९३	ए		
उल्यम्	५१३५	४१३	एजति	२१२७	२१९४
			एताव	११३६	११९४

एतस	११३५	१११४	कत	२१२	२११
एति	२१२६	२११४	कत	३१३४	३१२३
एनम्	४१४३	४१२	कर्त्तव्यम्	२१२	२११
एना	३१४४	३१२५	कूर्त्तव्यम्	"	"
एनाम्	४१४३	४१२	कृत्तमलीकिनम्	११२१	१११७
एन्य	११३१	१११३	कवते	२१२३	२११४
एरिरे	४११५	४११	कवन्धम्	११२४	१११२
एह	२१२२	२११३	कव	३१२४	३११५
ओ			कशा	११२२	११११
ओज	११२७, २११६	१११२, २११५	कश	११२५	१११२
ओष्णी	३१४६	३१३०	कसति	२१२८	२११४
ओदती	१११४	११८	काकुन्	११२२	११११
आदन	१११७	१११०	काकुन्	४१४०	४१०
आमना	५१६	४१३	काञ्चनम्	११४	११२
आमास	५११२	"	काट	३१३५	३१२३
आपम्	२१३१	२११५	काणुश	४१३१	४१०
औ			कातु	३१३४	३१२३
औषी धवस	११३६	१११४	कानिपत्	२१११	२१६
क			कायमान	४१५	४११
ककुम्	१११०	११६	काह	३१२६	३११६
कुकुद	३१८	३१३	काशीतरा	३१३५	३१२३
कक्ष्या	२१५	२१५	कालयति	२१२४	२११४
कण्टि	२१२८	२११४	काशि	५११	४१३
कण	३१२५	३११५	काष्ठा	१११०	११६
कल्पयम्	७१२	४३	कि	७१३५	४१३
कनरम्	११५	११२	किमोदी (दिने)	७११३	"
कननि	२१११	२१६	किवेधा	५१२	
कपना	५१५	४१३	किरणा	११८	११५
कम्	३१५	३१५	कीरट (टैगु)	७१३४	४१३
कम्पते	२१२१	२११२	कीरि	३१०६	३११६
करणानि	२११	२११	कीलालम्	२११४	२१७
करली	२१७	२१४	कीस्तास	३१२५	३१११
करन्ती	२११	२११	कुटम् (ग्ल)	४१४०	४१२
परासि	"	"	कुणाहम्	७१२	४१३
परिप्रत्	"	"	कुत्त	२१४३	२१२०
परुणम्	"	"	कुरव	३१२५	३११८
परुळति	५१३४	४१३	कुरुतन	४१३	४११
परैरै	२११	२११	कुरिण	२१४३	२१०

मूल्या	११३३	१११३	क्षिप	२१८	२१५
मुक्ति	३११	३११	त्रियति	२१२४	२११४
मुशय	३१३५	३१२३	क्षीरम्	११२४	१११२
मूप	३१३४		क्षु	२११३	२१०
कृष्वति	२१४०	२११५	क्षुम्पति	२१२६	२११४
कृत्ति	३१७,४१३९	३१४,४१२	क्षुम्पम्	४१३७	४१२
कृत्वी	२११	२११	क्षुक्तक	३१२	३१२
कृदरम्	३१४३	३१२५	क्षाणम् (स्य)	५१९	४१३
कृदर	३१७	३१४	क्षोणी	११३,३१४६	१११,३११०
कृषु	३१२	३१२	क्षोदति	२१२५	२११४
कृन्तति	२१४०	२११५	क्षोद	११२४	१११२
कृष्यति	३१२१	३११४	क्ष्मा	११३	१११
कृषणु	३१२६	३११६	ख		
कृषा	५१११	४१३	खजे	२१३७	२११७
कृषायति	३१२०	३११४	खटे		
कृपीटम्	११३०	१११२	खात	३१३५	३१२३
कृशन्म्	११५,३१०	११२,३११०	खादोभर्णा	११३२	१११३
कृष्ट	२१५	२१३	खा	११३१	
केत	३११३	३१९	खेदय	११८	११५
केतु	"		ग		
केपद	४१४०	४१२	गण	११२२	११११
केषट	३१३५	३१२३	गणिता	४१३४	४१२
केस	१११८	१११०	गजम्	४१२४	
केरवाण	४१३५	४१२	गति	२१२७	२११४
कृतु	२११,३११३	२११,३१९	गभस्लय	११९,२१९	११५,२१५
कृषा	४११३	४११	गमस्तो	२१७	२१४
कृषि	३१३४	३१२३	गमोरम्	११२८	१११२
कृषिदती	५१३३	४१३	गभीरा	११२०	११११
क्षत्रम्	११२७,२११८	१११०,२११०	गमोर	३१४७	३१३०
क्षत्र	११२४,२११३	१११२,२१०	गमोर	३१४	३१३
क्षण	१११२	११७	गमनि	२१२९	२११४
क्षय	११०६	१११२	गम्भारम्	११२८	१११०
क्षमा	११३	१११	गम्भोर	११२०	११११
क्षयति	२१४४	२१२१	गम्भारे	३१४७	३१३०
क्षा	११३०	१११	गण	२१३,१८,३१०	२१२,१०,३१४
क्षिपय	२११५	२१३	गर्त	३११	३१८
क्षिति	११३	१११	गन्दया	५१२८	४१३
क्षिपत्नी	२१०	२१४	गन्दा	११२३	११११

गवते	२१२३	२११४	चयसे	४११८	४११
गहनम्	२१२८	२११२	चरु	२११७	२११०
गाति	२१२९	२११४	चर्कृतम् (च त्रत्)	२११	२११
गातु	२१४, ४१७	२११, ४११	चर्षणय	२१५	२१३
गाथा	२१२२	२१११	चर्षणि	४१४०	४१२
गान्धर्वी	२१२०	"	चष्टे	३११५	३१११
गायति	३१२०	३११४	चाकन्	८१३१	४१३
गाव	२१८	२१५	चाकनत्	२१११, ३११५	२६, ३१११
गिरि	२११७	२११०	चिकयत्	३११५	३१११
गिर्वेण (गसे)	५११७	४१३	चित् (चतुरश्चि द्दमानात्)	३११५, ४१२८	३११३, ४१२
गी	२११९	२१११	चित्तम्	३११३	३१५
गूर्धयति	३१२०	३११४	चित्रामथा	२११५	२१८
गृणाति	"	३११५	चेत	३११३	३१५
घटस	३१२४	३११५	चोष्क्यते	८१२६	४१३
गोत्रा	२१३	२११	चोष्क्यमाण	५१२५	४१३
गोत्र	२११७	२११०	च्यवत	२१२३	२११४
गी	२१३, ७, १९,	२११, ४, ११,	च्यवन	४१११	४११
	३१२६, ४११७	३११६, ४११	च्यवाना	२१८	२१४
गीरी	२१२०	२१११	च्यूलम्	२११६	२१५
मा	२१२२, ३१४४	२१११, ३१२५	छ		
रमा	२१३	२११	छदयते	३१२२	३११४
प्राधा	२११७	२११०	छदि	३१६	३१४
घ			छन्सत्	२१११	"
घर्म	२११६, ३१२८	२१५, ३११७	छन्दति	३१२०	३११४
घृण	२११५	२११	छद्	३१२७	३११६
घृतम्	२१२५	२११२	छार्द	३१६	३१४
घृणवती	३१४७	३१३०	छाया	"	"
घृणाची	२११२	२११०	ज		
घोष	२१२१	२१११	जगती	२१२०	२१११
प्रस	२११६	२१५	जगत	२१६	२१३
घ			जगायात्	२१२१	२११४
घफमान	२११२	२१६	जइति	२१२६	२११४
घमस्तु (चकृत)	पाठा.	"	जइहता	८११८	४१३
घतति	२१२३	२११४	जगन्मवत्	२१४१	२११६
घन	८११८	४१३	जगत्	४१५	४११
घदम्	२१४	२१२	जगत	२१८	२१३
घमस्त	२११८	२११०			
घमी	३१४७	३१३०			

ज म	११२	११७	तम	२१३	२१२
जराह	७११	४१३	तहा	३१३६	३१२४
जमत्	११४१	११७	ततनुष्टिम्	५१२२	४१३
जमति	२१३०	२११४	तथा (या)	३११५	३११३
जरते	३१२१, ४११७	३११४ ०११	तद्रूप (हिरण्य रूप)	"	"
जरिता	३१२६	३११६	तद्वर्ण ( )	"	"
जरुथम्	५१२२	४१३	तद्वत् (वत्)	"	"
जल्म	११२३	१११२	तनय	२१३	२१२
जलापम्	११३०, ३१५	१११२, ३१६	तना	२११५	२११०
जल्पति	३१२१	३११४	तपुषी	२१२२	२११३
जसति	२१३०	२११४	तप	११४१	१११७
जसति	,	,	तमस्वती	१११२	११७
जसुरि	४११६	४११	तम	"	,
जहा	४११	"	तरणि	२१३२	२११५
जहुव	७१२८	४१३	तरस्वन्य	११३४	१११३
ज्यति	२१२५	२११४	तरप्यति	४१२८	४१२
जा	०१३	२१२	तर	२११६	२१५
जातरूपम्	११५	११२	तवस	३१३	३१३
जामय	२१५	२१५	तविषी	२११६	२१५
जामि	११२६ ०११४	१११२, ४११	तविष	३१३	३१३
जामि	४११४	४११	तव	२११५	२१५
जारयायि	७११७	४१३	तस्वर	३१३६	३१२४
जिगाति	२१३०	२११४	तस्युप	२१६	२१३
जिवति	२१२८ ५१२६	२११४ ४१३	तच्छित्	२१३३, ४०	२११६, १५
जिह्वा	१२१	११११	ताजत्	२१३२	२११५
जीरा	२१३१	२१५	तामम्	३१११	३१७
जुपते	२१११	२१६	तायु	३१३७	३१२४
जहुरे	४११३	४११	ताह्य	११३५	१११४
जूण	२१२२ ३१,	२११३ १५,			

सुभः	२१४३; ५१२३	२१२०; ४१३	दक्षिणाः	२१३५	२११४
सुगीपम्	५१२४	४१३	दन.	५१३३	४१३
सुरीयति	२१२७	२११४	दध्नीनि	२१२६; ३९	२११४; १९
सुर्वणि	५११६	४१३	दध्नुम्	३१२; ४१	३१२; २९
सुर्वशाः	२१५	२१३	दमनाः	४१२	४११
सुर्वशे	२१३३	२११६	दमे	३१५	३१४
सुर्वि	३११	३११	दयते	४१५	४११
सुत्ता२	४११७	४११	दाति	३१३२	३१२०
सुत्तमानः	२१३२	२११५	दावने	४११०	४११
सुत्तुजिः	२१३१	२११५	दाशति	३१२२	३१२०
सुत्तुमाहपिः (ये)	४१४१	४१२	दासति	"	"
सुयम्	११२४; २१३१	१११२; २११५	दिमुत्	२१४२	२१२०
सुगीशम्	४१३७	४१२	दिनम्	११६	११६
सुर्णिः	२१३१	२११५	दिवा	१११५	११५
सुर्णहिह	२१४२	२११५	दिमिष्टिः (दिपु)	५१२७	४१३
सुपुः	३१३६	३१२४	दिवेदिवे	१११६	११५
सुतिः	११२६	१११२	दीदयति	११२९	१११६
सुपु	२१३१	२११५	दीधितय	११५; २१५	११५; २१५
सुभः	११३०; ४१	११२; १७	दीयते (ति)	२१२५	२११४
सुक्कम्	२१३	२१२	दुरितम्	५११४	४१३
सुक्कम्	"	"	दुरोणे	३१६	३१४
सुदः	४१२५	४१२	दुर्वाः	३१६	३१४
सुयम्	११२४	१११२	दुवस्यति	३१८	३११
सुदद्याण-	४१३५	४१२	दृत्.	४१२१; ५१२७	४११; ३
सुतः	२१२२	२११३	दृग्भन्ते	३१४८	३१३०
सुध.	२११५	२१५	दृति-	१११९	१११०
सुः	३१४२	३१२५	दृयताता	३१२८	३११७
सुतरि	२१२४	२११४	दृययव-	३१२९	३११८
सु.			दृवाच्या (दिवे)		
पा (तपा)	३११५	३११३	दृवाच्या कृपा)	५१११	४१३
द.			दोषति	२१२१	२११२
दमः	२१२	२११	दोष	१११३	११०
दमिः (तप)	४११७	४११	दोषं (मिष्ट)	११३६	१११४
दस.	२११६	२१५	दधिपति	१११६	१११
दध्नीति	२१२८	२११४	दुग्धम्	२१३१	२११५
दध्नु	१११	११२३	दुग्धम्	२१३६	१११६
ददि	३१३०	३११६	दुग्धम्	२११६; ४१२५	२११०; ४१२
दधिक्रमा	११३५१	११३५	दुः	१११५६	११५

योतते	११४०	१११६	ध्वसति	२१२५	२११४
योतना	१११४	१११८	ध्वरति	२१४०	२११९
द्रमति	२१२४	२११४	ध्वस्मन्कृ	११२५	१११२
द्रवत्	२१३१	२११५	न.		
द्रवाति	२१२४	२११४	नसन्ते	४१५	४११
द्रविणम्	२११७, १८	२१५१०	न (अग्निर्नये)	३११९	३११३
द्राति	२१२४	२११४	ननि	३११६	३११२
दुपदम् (दे)	४१६	४११	नकीम्	३११६	३११२
दुह्यव	२१५	२१३	नत्ता	१११२	११७
दूणाति	२१४१	२११९	नक्षति	२१२८, ३९	२११४, १८
दूळति	२१२८	२११४	नक्षहामम्	५१३	४१३
द्विता	४१२५	४१२	नदति	३१२१	३११४
द्विपर्हा	५१२०	४१३	नदनु	२१३५	२११७
ध.			नद	३१२६, ४१२३	३११६, ४१२
धन्व	११६, ४१२८	११३, ४१२	नय	११३१	१११३
धन्वति	२१२८	२११४	नया	११२१	११११
धमति	२१२३, ४१, ३१२१	२११४, १९, ३११४	नपात्	२१३	२१२
धमनि	११२०	११११	नमते	२१४०	२११८
धरुणम्	११२५	१११२	नमन्व	११३२	१११३
धणसि	२११७	२१५	नमसी	३१४३	३१३०
धवाः	२१५	२१३	नम	११७, २४	११४, १२
धारा	११२०	११११	नमस्यति	३१८	३१५
धासि	२११३	२१७	नम	२११३, ४२	२१७, २०
धिपणा	११२२	११११	नम्या	१११२	११७
धिपणे	३१४६	३१३०	नर	११३५, २१४	१११४, २१३
धी	२११, ३११३	२११, ३१५	नवत	२१२३	२११४
धीतय	२१८	२१५	नवम्	३१४०	३१२८
धीर	३१२४	३११५	नवेदा	३१२५	३११५
धुनय	११३२	१११३	नव्यम्	३१४०	३१२८
धुत्	२११०	२१५	नशत्	२१२९	२११८
धूर्वति	२१४१	२११९	नसति(ते)	२१२४	२११४
धेना	११२२	११११	नसत	४१६	४११
धेनु			नहुष	२१५	२१३
ध्रजति	२१२३	२११४	नाक्	११७	११४
ध्रति	२१२४	"	नाद	३१२६	३११६
ध्रयति	२१२३	"	नाम	११२९	१११२
ध्राति	२१२७	"	नार्थ	३१२८	३११७
			नाब्दी	११२१	११११

पुरन्धिः	५११५	४१३	प्रदित्र	३१४०	३१२७
पुरन्धी	३१४६	३१३०	प्रवित्ते	३१४१	३१२९
पुरीपम्	११२४	१११२	प्रवते	२१२३	२११४
पुर	३११	३११	प्रवया	३१४०	३१२७
पुरभोजा	१११७	१११०	प्राशु०	२१३१	२११५
पुरुकाम०	५१५	४१३	प्रवते	२१२३	२११४
पुष्करम्	११६	११३	प्साति	२१२७	२११४
पूजयति	३१२२	३११४	प्सु	३१११	३१७
पूरव	२१६	२१३	फ		
पूर्णम्	११२९	१११२	फणति	२१३०	२११४
पूधि	३१३१	३११५	फलिग	१११५	१११०
पूर्यम्	३१३९	३१२७	घ		
पूपा	११४	१११	घद्विष्ट	३१४	३१३
पृक्षे	२१३६	२११७	पशु	५१२४	४१३
पृक्ष.	२११२	२१०	वद	३११४	३११०
पृच्छति	३१२०	३११४	वत	५१३१	४१३
पृणक्षि	३१३२	३१२०	वन्धु	२११९	२११०
पृणति	३१३३	३१२०	वप्तति	२११४	२१०
पृतनाज्यम्	२१३५	२११७	वन्धाम्	२११४	२१०
पृतना	२१६ ३५	२१३ १७	वमस्ती	२११५	२१०
पृखु	२१३७	२११७	वसुम्	११२५	१११२
पृथिवी	११६	११३	वहणा	५१२३	४१३
पृथुमया	४१३१	४१२	वाहिपत्	३१५	३१३
पृथ्वी	११३, ३१४७	१११, ३१३०	वाहि	११६, २९	११३, १२
पृथिन	११७	११४	वलाहक	१११८	१११०
पृथल	११३६	१११५	नल (वृट)	१११७	"
पेलयति	२१२४	२११४	बहुल	३१४७	३१३०
पेश	११५, ३११०	११२, ३१७	बाध	२११६	२१९
पैद्	११३५	१११४	बाहू	२१७	२१४
पौस्यानि	२११७	२१९	विस्थति	२१२०	२११४
पौस्ये	२१३०	२११७	वीजम्	२१४	२१२
प्रकलवित्	५१७	४१३	वीरिटे	४१४२	४१२
प्रजा	२१३	२१२	वुन्द	५१३५	४१३
प्रजाप्रति.	३१२८	३११७	वुसम्	११२५	१११२
प्रवदसू	५१२५	४१३	वृक्कथम्	५१५	४१३
प्रतिष्ठा	३१२	३१२	वृक्कम्	११२५	१११२
प्रतीच्यम्	३१३८	३१२५	वहत	३१३	३१३
प्रलम्	३१३९	३१२७	वचनाटान्	५१२९	४१३

वेकुरा	११२२	११११	मोजते	२१२१	२११२
वध	११३७, ३१३	१११४, ३१३	मोजनम्	२११९	२११०
व्रज	२११३, १९	२१०, १०	भ्यसते	३१४५	३१२९
व्राह्मणा (ब्राह्मणाव्रतचारिण)	३११९	३११३	भ्रमति	२१२६	२११४
भ			भ्राजते	११४०	१११६
भग	२११०	२११०	भ्राशते	"	"
भगति	३१२१	३११४	भ्राश्यति	२१२१	२११२
भन्दत	११४०, ३१२२	१११६, ३११४	श्रीणाति	"	"
भन्दना	४१२२	४१२	श्रेपति	"	"
भरता	३१२९	३११०	म		
भरिञ्चे	२१०	२१४	महते	३१३२	३१२०
भरे	२१३५	२११७	मधु	२१३१	२११५
भर्म	११४	११२	मख	३१२७	३११७
भर्वति	२११४	२१०	मघम्	२११०	२११०
भविष्यद्	११२७	१११२	मज्जना	२११७	२१९
भस्य	२११५	२१०	मतय	३१२४	३११५
भाकजीक	५१६	४१३	मतुषा	३१२५	"
भानु	१११५	११९	मदति	३१२०	३११४
भामते	२१२१	२११२	मदेमहि	३१३०	३११९
भाम	२१२१	२११३	मधु	११२५	१११२
भारती	१११९	११११	मध्या	४१५	४११
भास्वती	१११४	११०	मनधित्	३१२५	३११५
भास्वत्य	११३३	१११३	मनामहे	३१३०	३११९
भुरण्यति	२१२०	२११४	मनीषी	३१२४	३११५
भुरण्यु	२१३२	२११५	मनुष्या	२१४	२१३
भुरिजी	२१०	२१४	मदते	११४०, ३१२२	१११६, ३११४
भुवनम्	११२७	१११२	मन्दी (मिदने)	४११६	४११
भू	११३, ६	१११३	मन्दू	४१४	"
भूतम्	११२७	१११२	मन्द्रयते	३१२२	३११४
भूत (मेघोभूतोऽभियन्तय)	३११९	३११३	मद्रा	११२०	११११
भूमि	११३	१११	मद्राजनी	११२०	"
भूरि	३११	३११	मन्धाता	३१२४	३११५
भृणीयते	२१२१	२११२	मन्महे	३१३०	३११९
भ्रमि	५१२३	४१३	मन्यते	२१११, ३१२३	२११९, ३११४
भयत्रम्	११२६, ३१५	१११२, ३१५	मयु	२१२२	२११३
			ममसन्त्यम्	२१३६	२११७
			मयूषा	११९	१११
			मय	३१९	३१६

मरीचिका	११५	११५	मना	११२१, ३१४४	११११, ३१२५
मरुत्	११५ ३११०	११२, ३११०	मनि	२१४३	२१२०
मरुत	३१२५	३११०	मप (मषोमूतो३ भियन्नय)	३११५	३११३
मता	२१४	२१३	मेहना	४१२	४११
मत्या	२१५	,	मळि	११२३	११११
मदति	२१२७	२११४	मावी	११११	११०
मया	२१४	२१३	म्यसृति	२१२६	२११४
मलिम्मुच	३१३७	३१२४	य		
मल्मलाभवन्	११४१	१११७	यक	३१२७	३११७
महत्	११३० ३१३	१११२, ३१३	यतते	२१२३	२११४
महयति	३१२०	३११४	यतसु३	३१२५	३११०
महाचने	२१३०	२११७	यथा (इदयथा)	३११५	३११३
महिप	३१३	३१३	यदव	२१६	२१३
मही	११३ २३ २)	१११, ११ २१	यतार	३१३१	३११५
	२० ३१४६	११, ३१३०	यधि	३१३१	३११५
मह	११२०	१११२	यम्या	१११२	११०
मा-रत्व	११३७	१११४	यव्या	११३१	१११३
माकि	३११६	३११२	यग	११२७ २११३	१११२ २१०
मातर	११३१	१११३	यह	११२० २११६	१११२, २१५
मायत	३१३१	३११५	यहु	२१४	२१२
माया	३११३	३१५	यद	३१४	३१३
मायुक	३१२	३१२	यातयात	२१४१	२११५
मायु	११२१	११११	याति	२१२०	२११४
माष्ट	२१२७	२११४	यान	११२५	१११२
माहिन	३१४	३१३	यान्शमन्	५११७	४१३
मिनाति	२१२५ ४१	२११४ १५	यामि	३१३०	३११५
मिनोनि	२१४१	२११५	युध्यति	२१२०	२११४
मिमाहु	३१३१	३११५	याचार्ति	२१०	२१५
मिमीदि			योजनानि	२१५	
मिस्त्यति	२१२०	२११४	योनि	११२० ३१५	१११२ ३१४
मीष्टुर्द	२११०	२११०	याशिष्ट	२१२६	२११४
मीद	२१२५	२११७	यानि	३१२०	३११४
मुगीवा	३१२६	३१२४	र		
मप	४१३	४११	रग	५१२१	४१२
मप	२१३६	२११७	रंटा	२१२१	२११४
मप	१११६	१११०	रजति	२१२३	
मप	२११५	२११०	रजति	२१२०	३११४
मप	३१२७	३११७			

रजसी	३१४६	३१३०	रुस्रत	५११५	४१३
रज	१११२, ४११२	११७, ४११	रेखण	२११८	२११०
रजति, यति)	३१२०	३११४	रजति	२१२७	२११४
रण	२१३४	२११७	रेजत	३१४५	३१२५
रत्नम्	२११८	२११०	रेत	११२५	१११२
रथ्यति	२१२७, ५१३१	२११४, ४१३	रेमति	३१२०	३११४
रथम	३१४	३१३	रेम	३१२६	३११६
रथ्यानि	२१४१	२११५	रखते	२१२१	२११२
रथम	३१४४	३१२५	रिवत	१११८	१११०
रति	११२८, २११८	१११२, २११०	रोचते	११४०	१११६
रशापा	२१८	२१५	रादसी	३१४६	३१३०
रश्मय	११८	११५	रोधयना	११३२	१११३
रस	११२६, २११३	१११२, २१७	रोपस्वय	११३४	"
रसति	३१२१	३११४	राहित	११३३, ३५	१११३, १५
रागति	२१४४	२१२१	रिति	३१२०	३११४
राति	३१३२	३१२०	रिदिण	१११८	१११०
राघ	२११५	२११०	रु		
राग्या	१११२	११७	रुजति	२१२३	२११४
राय	२११८	२११०	रोटते	२१२५	,
राश्रा	२१४५	२१२२	रोटते	"	"
रामति	३१३२	३१२०	रोघाम् (घम्)	५१४	४११
रामभी	११३५	१११५	रोहम्	११५	११२
राएयी (क्षिप)	५१२३	४१३	रु		
रिक्थम्	२११८	२११०	रुभणा	११३४	१११३
रिवा	३१३६	३१२४	रुक्ष	४१२५	४१७
रिणानि	२१३०	२११४	रुमु	११२१	११११
रिप	११३	१११	रुम	२१४२	२१२०
रिपु	३१३६	३१२४	रुयति	२१२६	२११४
रिभ्या	३१३६	३१२४	रुन (तद्वत्)	३११५	३११३
रिदिदि	३१३०	३११५	रुय	२११६, ४३	२११२०
रिगादम	५११५	४१३	रुय	११३३	११३३
रिद्वि	३१२१	३११४	रुयम्	११०, २४	११५, १२
रिदाया	३१३७	३१२४	रुयगु	३१३७, ११	३१२४
रीय	२१२५	२११४	रुयुयि	२११०, ४१११	२११२, ४१३
रुयम्	११४	११२	रुयानि	२१११	२१६
रुयाना	११३२, ५११५	१११३, ४११३	रुय	११३५, ३११०	१११२, ३११०
रुय	३१२७	३११६	रुयत	३१३	३१२
			रुयीनि	३१३३	३१२५

वयुनम्	३११२, १३, ४३३	३१८, ९, ४१२	वाणी	२११९	२१११
वराह	२११८, ४१२६	२११०, ४११	वाणीची	२१२०	,
परिव	२११८	२११०	वाण	२११९	,
दह्यम्	३१६	३१४	वातरहा	२१३२	२११५
दग्	२११६	२१९	वाताप्यम्	५१३०	४१३
दच	२११४	२१७	वाति	२१२७	२११४
दत्ते	२१२५	२११४	वाम	३११२	३१८
दप	२१३३, ३११०	२११४, ३१७	वारिकम्(वारि)	२१३०	२११२
दय	२१३३	२११३	वार्यम्	४१२०	४१२
दलिगान	२११७	२११०	वावसाने(न)	४१२०	"
दल (बल)	"	"	वासरम्	२११५	२१९
दल्लु	२१२३	२१११	वाशी	२१२१, ४११३	२१११, ४११
दल्लुयति	३१२२	३११४	वाहिष्ठ	४११९	४१२
दवक्षिप	३१४	३१३	वाह	४१५	४११
दत्र	३१३५	३१२३	विखाद	२१३५	२११७
दत्रि	३११०	३१७	विम	३१२४	३११५
दश्मि	२११०	२१६	विचर्षणि	३११४	३१११
दष्टि	२१११	२१२	विचष्ट	३११४	३१११
दसव	२१८	२१५	विमामातु	५११२	४१३
दसु	२११९	२११०	विस्थानि	५११०	४१३
दस्तो	२११५	२१९	विदप	३१२७	३११७
दस्वी	२११३	२१७	विशये	४१६	४११
दहते	२१२३	२११४	विधाता	३१२४	३११५
दहि	२१३५	२११४	विधम	३१८	३१५
दा	२१२४	२११२	विनष्टी	२१७	२१४
दार	२११९	२१११	विपन्यव	३१२३	३११५
दाघन	३१२४ २९	३११५, १८	विपथित	३१२५	"
दाजगन्धर्मे	४१३४	४१२	विषा	२१२१	२१११
दाजपस्यम्	४१३३	,	विष	२१५, ३१२५	२१५ ३११५
दाजमति	३१३३	३११४	विष	३१२४	३११५
दाजमानो	२१३७	२११७	विमावरी	२११४	२१८
दाजिनी	२१३४	२१८	वियद्	२१५	२१३
दाजिनीवर्ता	"	"	वियात	२१४१	२११९
दाजी	२१३५	२११४	वियुन	४११४	४११
दाने	२१३८	२११७	विरप्ती	३१४	३१३
दान	२११९	२१०	विरक्षम	"	"
दाञ्जति	२११९	२१६	विरस्वन्त	२१५	२१३
			विवाट	२१३६	२११७

विवासति	३१८	३१९	वेवेष्टि	२११५	२१८
विश	२१४	२१३	वेपिष्टि	२१२६	२११४
विश्वचर्षणि	३११४	३१११	वेष	२११	२११
विश्वरूपा	११३८	१११५	वेसति	२११०	२१६
विश्वम्	३११	३११	वैतस	३१४४	३१२५
विषम्	११२४	१११२	व्यपि	२१२३	२११३
विषुग	४११४	४११	व्यन्त	४११३	४११
विष्टप्	११७	११४	व्यानति	३११	३११
विष्ट्री	२१२	२११	व्योम	११६,१०,२७	११३,६,१२
विष्णी	४१३१	४१२	व्रज	१११८	१११०
विष्णु	३१२८	३११७	व्रतम्	२१२	२११
विष्पत	५१२३	४१३	व्रन्दी	४१३७	४१२
विद्युह	५१३	४१३	व्रा	४१२५	"
विहाया	३१३	३१३	व्राता	२१५	२१३
वीरुष	५१४	४१३	व्राघन्	३१४	३१३
वीळु	२११६	२१५	विश	३१८	३१५
वृक्	२११७	"	श		
वृत्तर्षिण	३१२५	३११८	शयो	४११५	४११
वृक्क	२१४३, ३१ ३७, ४१३८	२१२०, ३१२४ ४१२	शसति	३१२१	३११४
वृजनम्	२११६	२१५	शक्ति	२१२	२११
वृणक्ति	२१४१	२११५	शकरी	२१७, २०	२१४ ११
वृत्तम्	२११५	२११०	शग्धि	३१३१	३११५
वृत्तदय	२१३५	२११७	शग्मम् (शक्म)	२१२	२११
वृत्तम्	२११५	२११०	शग्मम्	३१५	३१६
वृत्त	१११७	१११०	शधी	११२३, २११, ३११३	११११, २११, ३१५
वृदम्	५१३५	४१३	शतम्	३११	३११
वृन्दारक	"	"	शतरा	३१८	३१६
वृद्यति	२१४०	२११५	शब्द	११२२	११११
वृषन्धि	१११७	१११०	शम्	३१५	३१६
वेति	२११० १४, २७	२१६, ८ १४	शम्राति	२१४१	२११५
वेद	२११८	२११०	शमी	२१२०, ६	२११६
वेधा	३१२४	३११५	शम्बर	१११८१ ६	११११
वेनति	२११० २८, ३१२१	२१६, १४, ३१ १४	शम्बरम्	११२५, २११७	१११२, २१५
वेन	३१२४, २७	३११५ १७	शम्ब	४१४७	४१२
वेप	२१३१	२११	शरणम्	३१६	३१४
			शराह	५१३४	४१३
			शय	२११५	२१५

शर्म	३१	३१४	शेरम्	३१९	३१६
शर्या	२१८, ४१२७	२१५, ४१२	शेरुधम्	"	"
शर्वरी	१११	११७	शेष	२१३	२१२
शर्वति	२१३०	२११४	शोकी	११११	११७
शव	११२६, २११५	११२२, २१९	शोचति	११४०	११९६
शशमान	३१२२, ५११०	३११४, ४१३	शोचि	११४१	१११७
शश्वत्	३११	३११	श्वेतति	२१२६	२११४
शारदा	२१८	२१७	शनयति	२१४०	२११५
शातपन्ता	३१९	३१६	दमशा	४१३२	४१२
शाशदान	५१२०	४१३	श्यावा	११३९	१११५
शिक्षति	३१३३	३१२०	श्यावी	११११	११७
शिताम	४११	४११	श्येनास	११३७	१११४
शिविविष्ट	४१३०	४१३	धत्	३११४	३११०
शिवे	४१४	४११	धव	२११२, १९	२१७, १०
शिवी	२१२	२११	ध्रापन्त	५१९	४१३
शिव्याता	३१८	३१६	धुष्टी	५११४	,
शिरिणा	११११	११७	श्लोक	१११९	११११
शिरिम्बिठ	७१२	४१३	श्रमा	४१३९	४१३
शिल्पु	३१५	३१६	श्रवति	२१४०	२११९
शिल्पम्	२१२, ३१११	२११, ३१७	श्रावति	२१२५	२११४
शिवम्	३१८	३१६	श्रावम्	२११८, ४१२३	२११०, ४१२
शिशीति	४१११	४११	श्रेया	१११४	११८
शीमम्	२१३१	२११५	व		
शीरम्	४१४	४११	व कति	२१२५	२११४
शु	२१३१	२११५	स		
शुरूम्	११३०	१११२	सय	२१३८	२११७
शुभम्	,	,	सयुगे	"	"
शुनम्	३१९	३१६	सवन	,	,
शुरुष	५११८	४१३	सक्षति	२१२५	२११४
शुष्णम्	२११६	२१९	मगर	११६	११३
शुभम्	"	"	सह्य	२१३५	२११७
शयनाग	२१३१	२११५	सह्ये	२१३७	,
शूरसार्ता	२१३७	२११७	सह्ये	,	"
शूर्ता	२१३१	२११७	सगम	२१३८	"
शुभम्	२११६, ३११९	२१९, ३१६	सग	,	"
शुद्राणि	११४१	१११७	सगीत	२१२९	२११४
शुष्पाति	२१४०	२११६	सजते	३१७५	३१०९
शेष	३१४४	३१२९	सचा	४१२७	४१२

सत्	११२९	१११२	सर्पनि	२१२५	२११४
सतीनाम्	११२८	"	माँप	११३०	१११३
सत	३१४१	३१२९	सर्वम्	११०९	"
सयम्	११२८	१११२	सखन	२१२६	२११४
सथा	३११४	३११०	सट्टम्	५१३	४१३
सदनम्	११२७	१११२	सट्टित्तम्	११२४, ३११	१११२, ३११
सदसी	३१४६	३१३०	सवनम्	३१२७	३११७
सदान्ते	५१३२	४१३	सवामनि	७१९	४१३
सद्य	११२८, २१३८	१११२, २११७	सवति	२१२९	२११४
	३१६	३१४	ससम्	२११३, ४१२६	२१७, ४१२
सधनी	३१४६	३१३०	सस्ति	३१३४	३१२२
सनामय.	२१९	२१५	सस्मिम्	४११९	४१२
सनुत	३१३८	३१२५	सस्रुत	११३३	१११३
सनेमि	३१३९	३१२७	सस्व	३१३८	३१२५
सपति	३१७२१	३१५, १४	सहस्रम्	३११	३११
सपर्यति	३१७	३१५	सह	११२६, २११६	१११२, २१९
सतर्पय (सत- ऋपय)	११९	११५	साधीविद्	२१३२	२११५
सति	११३६	१११४	साध्या	११९	११५
सप्रथा	५११०	४१३	सायक	२१४३	२१२०
सपाद्य	३१२९	३११८	सिनम्	२११३, ४१२८	२१७, ४१२
समस्तु	२१३७	२११७	सिन्धव	११३४	१११३
समनम्	२१३५	"	सिपत्तु	३१४५	३१२९
समनीके	२१३७	"	सिसर्ति	२१२७	२११४
समरणे	२१३६	"	सीम्	४१४२	४१२
समर्ये	२१३७	"	सीरा	११३१	१११३
समिति	२१३४	"	सुक्कम्	३११६	३११२
समिये	२१३७	"	सुक्षेम	११२५	१११२
समीके	२१३५	"	मुखम्	११२७	"
समुद्र	११६	११३	मुग्ध्यम्	३१९	३१६
समोहे	२१३८	२११७	सुवृक्	४१११	४११
सम (स्य)	४१४०	४१२	सुत	२११२	२१७
सरस्वती	१११९	११११	सुदत्र	५११६	४१३
सरस्वत्य	११३४	१११३	सुदिनम्	३११०	३१६
सरित	११३१	"	सुनीय	३११२	३१८
सर	११२३, २६	११११, १२	सुपर्णा	११५, ३७	११५, १४
सर्गा	११३०	१११२	सुपर्णा	११२०	११११
सर्णीकम्	११२८	"	सुप्रायणा	४१११	४११
			सुमत्र	५१२६	४१३

सुप्रम्	३१०	३१६	सवति	२१२४	२११४
सुप्रावरी	१११४	११८	सवन्य	११३३	१११३
सुरा	११२६	११९२	स्रोत	११२६	११९२
सुविते	४१९	४११	स्रोत्या	११३१	११९३
सुविदत्र	५११६	४१३	ससते	२१२६	२११४
सुशिप्र	५११९	,	स्व	११७,२६	११४,१२
सूद	३१३५	३१२३	स्वधा	४१२६	४१२
सूनरी	१११३	११८	स्वधा	११३०,२११३	१११३,२१०
सुनु	२१३	२१२	स्वपिति	२१४३	२१२०
सुवृता	१११३,२११३	११८,२१०	स्वघ	३१४६	३१३०
सुवृतावती	१११३	११८	स्वन	११२१	११११
सुवृतावरी	"	"	स्वपिति	३१३४	३१२२
सुरि	३१२६	३११६	स्वयम्भू	११७	११३
सूर्तम्	५११७	४१३	स्वरति	२१२४,३१२१	२११४,३११४
सूर्या	११२१	११११	स्वर	११२१	११११
स्यक	२१४३	२१२०	स्वसराणि	१११५,३१६	११५,३१४
स्यणि	४१४३	४१२	स्वसरम्	४१२७	४१२
स्यम	५१२०	४१३	स्वसार	२१५	२१५
सेपति	२१२८	२११४	स्वाद	११२१	११११
सोमानम्	५११२	४१३	स्वतोवम्	११२७	१११२
सोमाभक्षा	४१२३	४१२०	ह		
स्तामु	३१२७	३११६	हसास	११३५	१११४
स्तिपा	५१२१	४१३	हनति	२१३०	२११४
स्तियाताम्	५१२२	४१३	हन्ति	२१३४	,
स्वप्	३१२७	३११६	हय	११३५	१११४
स्वशाति	२१४०	२११९	हयन्तात्	२१२७	२११४
स्वमि	३१४२	३१२९	हय	२१५	२१३
स्वोमति	३१२०	३११४	हयाण	४१३६	४१२
स्नाति	३१२३	,	हस्तय	११३४	१११३
शेदयति	२१४१	२११९	ह	११४१ २१२२	१११७ २११३
स्यद्रास	२११७	२१५	हरि	४११२	४११
सृष	२१३६	२११७	हरित	११० ३२,	११६ १३ १५
सुरति	२१४०	२११५		३८,२१९	२१९
सुपुटति		,	हरी	११३८	१११५
स्यदते	२१२५	२११४	हर्म्यम्	३१५	३१४
स्यमति	२१२४	,	हर्षति	२१११ २६	२१६ १४
स्यमन्म्	३१५	३१६	हवि	११२८	१११२
स्योनम्	३११०	,	हासमाने	४१२४	४१२

दिकम्	३१५	३१२	दिम	११४,२९	११२,१२
दिनोत्	५१२६	४१३	द्विकते	२१२१	२१२
दिमा	११३	११७	द्विः	२१२२	२११३
दिरप्यम्(तद्प तद्वर्णः)	११४,३११९	११२;३११३	होत्रा	११२२;३१२८	११११,३११७
दिरप्यवर्णा-	११३२	१११३	ह्रस्वः	३१२	३१२
दिरक्	३१३८	३१२५	ह्रयते	३१२०	३११४
दुरधित्	३१३७	३१२४	हरति	२११४	२१८
हृगिः	१११,२१२३	१११७,२११३	हरः	२१२२	२११३
हेति.	२१४२	२१२०	हार्याणाम्	११३७	१११४

य.		रोदसी	५१५	शुनासीरी	५१३
वर्हिः	५१२	व.		र्येनः	५१५
वृहस्पतिः	५१४	वनस्पतिः	५१२	श्रद्धा	५१३
ब्रह्मणस्पतिः	"	वद्वजः	५१४, ६	स.	
भ.		वसवः	५१६	समुद्रः	५१६
भगः	५१६	वाक्	५१५	सप्तऋषयः	"
भृगवः	५१५	वाचस्पतिः	५१४	सरण्यूः	"
म.		वाजिनः	५१६	सरमा	५१५
मण्डूका.	५१३	वातः	५१४	सरस्वती	"
मनुः	५१६	शायु.	"	सरस्वान्	५१४
मन्युः	५१४	वास्तोष्पतिः	"	मविना	५१४, ६
महत.	५१५	त्रिघाता	५१५	माध्या.	५१६
मिनः	५१४	त्रिपादछुतुडी	५१३	सिनीवाली	५१५
मृत्युः	५१५	विश्वकर्मा	५१४	सुपर्ण	५१४
य.		विश्वानरः (राः)	५१५, ६	सूर्य.	५१६
यमः	५१४, ६	विश्वेदेवाः	५१६	सूर्याः	"
यमी	५१५	विरणुः	"	सोम	५१५
र.		वृषभः	५१३	स्वस्तिः	"
रथः	५१३	वृषारूपायी	५१६	स्नाहाकृतय.	५१३
राका	५१५	वृषाकपिः	"	ह.	
राशिः	५१३	वेनः	५१४	हविर्घाने	५१३
रश्मः	५१४	विश्वानरः	५१५	हस्तमः	"
रश्मः	५१५	श.			
		शकुनि.	५१३		

AN ALPHABETICAL INDEX (MARATHI)
OF WORDS IN PART (काण्ड) I.
Appendix III.

अ.	को०	नि०		को०	नि०		को०	नि०
अप्र	२११४	२१७	रूप	३१३५	३१२३	नवें	३१४१	३१२८
अपम्य	२१४	२१२	कृमि	३१४३	३१२९	नानार्थअव्ययें	३११६	३११२
अप्राप्त	३१४२	३१२९	ख.			निप्राकरणें	३१३४	३१२२
अपें	"	"	खामें	२११५	२१८	निबिडत	३१३८	३१२५
अथ	११३७	१११४	ग.			प.		
इन्द्राचे, अवि-			गाय	२१२०	२१११	पाहणें	३११५	३१११
त्याचे, उपेचे,			गुप्त	३१३८	३१२५	पुष्कळ	३११	३११
व घृहस्प-			गृह	३१७	३१४	पूजाकरणें	३१२३	३११४
तीचे,	११३८	१११५	गोपी (धान्य-			पृष्ठी	११४	१११
महतांचे, सवि-			सांठवण्याची)	३१४३	३१२९	पृष्ठी व स्वर्ग	३१४८	३१३०
त्याचे, अमी-			घ.			पर्यासाकारण्या-		
चे, पूजेचे,			चोर	३११७	३१२४	जोगें	३११२	३१७
अश्विनोक्तु-			ज.			पास	३१४२	३१२९
माराचे, व			जळणारें	११४१	१११७	पर्यनाकरणें	३१३४	३१२१
वायूचे,	११३९	१११५	जळणें	११४०	१११६	घ.		
आ.			जवळ	२१३४	२११६	वळ	२११७	२१९
आकाश	११७	११३	जाणें	३१४१	३११९	वाहु	२१८	२१४
इ.			जुनें	२१२२	२११४	वृद्धि	३११३	३१९
इच्छाकरणें	२११२	२१६	थ.	३१४०	३१२७	वृद्धिवान	३१२६	३११५
उ.			थोटे	३१४१	३१२९	भ.		
उदक	११३०	१११२	थोटे			भिणें व कां-		
उपमावाचक			द.			पणें	३१४५	३१२९
(शब्द)	३११९	३११३	दिवस	१११६	११९	मनुष्य	२१६	२१३
उषा	१११५	११८	दिशा	११११	११६	मागणें	३१३२	३११९
श्रु.			दूर	३१३९	३१२६	मागणें	२१४२	२११९
कृत्विज	३१३०	३११८	दुणें	३१३३	३१२०	मेघ	१११९	१११०
क.			दुव्य	२११९	२११०	मोठें	३१३२	३११९
वर्म	२१२	२११	न.			य.		
काठी	३१४४	३१२९	नक्षत्र	३१४१	३१२९	यज्ञ	३१२८	३११७
किरण	१११०	११५	नदी	११२५	१११३	यानें (सामयी)	३१४४	३१२९
						सुद	२१२९	२११७

„ of Aditya	} 1. 38; 1. 15.	Possession (in
„ Agni		one's also not
„ Ashwins		in one's pos-
„ Brlhaspati		session.) ... 3. 42; 3. 29.
„ Dawn		Praiser (admini-
„ India		er) ... .. 3. 27; 3. 16.
„ Maruts		Praiseworthy 3. 12; 3. 8.
„ Pushan		
„ Savitā		
„ Wind		- Q
	K	Quake (with
Kill ... .. 2. 42; 2. 19.		fear) ... .. 3. 45; 3. 29.
	L	R
Large (great) 3. 5; 3. 3.		Ray ... .. 1. 10; 1. 5.
Little (small) 3. 41; 3. 29.		Request (soli-
	M	cit) ... .. 3. 34; 3. 21.
Male (organ)... 3. 44; 3. 29		Riches... .. 2. 19; 2. 10.
Man 2. 6, 2. 3		River ... .. 1. 35; 1. 13.
Master (to be		Rule (to) ... 2. 45; 2. 22.
m. of) ... 2. 44; 2. 21		S
Much ... .. 3. 1; 3. 1.		Sacrifice ... 3. 28; 3. 17.
	N	Sacrificial
Neat .. ... (2. 34, 2. 16;		priests ... 3. 30; 3. 18.
.. ... (3. 41; 3. 29		See ... .. 3. 15; 3. 11.
New 3. 41; 3. 28		Serve ... .. 3. 45; 3. 29.
Night 1. 13, 1. 7		Short ... .. 3. 2; 3. 2.
	O	Sky ... .. 1. 7; 1. 3.
Old . . . . 3. 40; 3. 27.		Sleep ... .. 3. 34; 3. 22.
	P	Soon ... .. 2. 33; 2. 15.
Pervade (oc-		Speech ... .. 1. 23, 1. 11.
cupy, cover) 2. 39; 2. 18		Stack ... .. 3. 44; 3. 29.
Planet (star)... 3. 42, 3. 29.		Strength ... 2. 17; 2. 9.
		Sun ... .. 1. 8, 1. 4.
		Sue ... .. 3. 38; 3. 25.

AN ALPHABETICAL INDEX (ENGLISH),
OF WORDS IN PART I (काण्ड १) OF THE GLOSSARY.

Appendix IV.

A		Distant (far)... 3. 39; 3. 26.
Act (action)... 2. 2; 2. 1.		E
Anger ... 2. 22; 2. 13.		Earth ... 1. 4; 1. 1.
Angry (to be) 2. 22; 2. 13.		„ & Heaven 3. 48; 3. 30.
Anthill... 3. 42; 3. 29.		Eat ... 2. 15; 2. 8.
Arms ... 2. 8; 2. 4.		Expletives ... 3. 16; 3. 12.
Ask (beg) वारता 3. 32; 3. 19.		F
Attend (ou) to. 3. 8; 3. 5.		Far (distant) .. 3. 39; 3. 26.
B		Fear (and trem- ble) .. 3. 45; 3. 29.
Burn ... 1. 40; 1. 16.		Fight s. (bat- tle) ... 2. 39; 2. 17.
Burning ... 1. 40; 1. 17.		Finger (toes) ... 2. 10; 2. 5.
C		Food ... 2. 14; 2. 7.
Certain... 3. 38; 3. 25.		Form (body).. 3. 11; 3. 7.
Child ... 2. 4; 2. 2.		G
Cloud ... 1. 19; 1. 10.		Give ... 3. 33; 3. 20.
Comparison (words showing) ... 3. 19; 3. 13.		Go... 2. 22, 2. 14.
Cover (conceal) 2. 39; 2. 18.		Gold ... 1. 5; 1. 2.
Covered (con- cealed) ... 3. 36; 3. 25.		Great (large) 3. 5; 3. 3.
Cow ... 2. 20; 2. 11.		Gunnybag ... 3. 43; 3. 29.
D		H
Dawn ... 1. 15; 1. 8.		Half ... 3. 42; 3. 29.
Day ... 1. 16; 1. 9.		Happiness ... 3. 10, 3. 6.
Directions (points, quar- ters) ... 1. 11; 1. 6.		Heaven ... 1. 8; 1. 4.
		„ and earth 3. 48; 3. 30.
		Hidden... 3. 38; 3. 25.
		Horse ... 3. 7; 3. 4.

„ of Aditya	} 1 38, 1 15	Possession (in	
„ Agni		one's also not	
„ Ashwins		in one's pos	
„ Brihaspati		session) ..	3 42, 3 29
„ Dawn		Praise (admi	
„ India		ci) . ..	3 27, 3 16
„ Maruts		Praiseworthy	3 12, 3 8
„ Pushan			
„ Savitri			
„ Wind			
	K	Quake (with	
Kill	2 42, 2 19	fear) . . .	3 45, 3 29
	L		
Large (great)	3 5, 3 3	Ray	1 10, 1 5
Little (small)	3 41, 3 29	Request (sol	
	M	cit)	3 34, 3 21
Male (origin)	3 44, 3 29	Riches	2 19, 2 10
Man	2 6, 2 3	River	1 35, 1 13
Master (to be		Rule (to) ..	2 45, 2 22
in of)	2 44, 2 21		
Much	3 1 3 1	S	
	N	Sacrifice ...	3 28, 3 17
Non	{ 2 34 2 16	Sacriicial	
	{ 3 41, 3 29	priests ..	3 30, 3 18
New	3 41, 3 28	Sea	3 15, 3 11
Night	1 13, 1 7	Serve . . .	3 45, 3 29
	O	Short	3 2, 3 2
Old	3 10 3 27	Sky . . .	1 7, 1 3
	P	Sleep ..	3 34, 3 22
Pervade (oc		Soon ...	2 33, 2 15
cupy, cover)	2 33, 2 18	Speech ...	1 23, 1 11
Planet (str)	3 12, 3 29	Stack ...	3 44, 3 29
		Strength ..	2 17, 2 9
		Sun . . .	1 8, 1 4
		Sure .. .	3 38, 3 25

Date of issue	Borrowers No.	Date of issue	Borrower's No.